

**AVRUPA BİRLİĞİ (AB) UYUM SÜRECİNDE
IPARD I KAPSAMINDA UŞAK İLİNDEKİ
ETLİK PİLİÇ YETİŞTİRİCİLİĞİ UYGULAMALARI**

ÖZKAN ÖLMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Bu Çalışma U.Ü. BAP Koordinasyon Birimi Tarafından
2017/TP049 Numaralı Proje Olarak Desteklenmiştir.**

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Fatih ÇELEN

UŞAK

Temmuz 2019

**T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTİSÜ**

ZOOTEKNİ ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ (AB) UYUM SÜRECİNDE İPARD I KAPSAMINDA
UŞAK İLİNDEKİ ETLİK PİLİÇ YETİŞTİRİCİLİĞİ UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZKAN ÖLMEZ

TEMMUZ 2019

UŞAK

**T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTİSÜ**

ZOOTEKNİ ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ (AB) UYUM SÜRECİNDE İPARD I KAPSAMINDA
UŞAK İLİNDEKİ ETLİK PİLİÇ YETİŞTİRİCİLİĞİ UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özkan ÖLMEZ

UŞAK 2019

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Özkan ÖLMEZ

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) UYUM SÜRECİNDE IPARD I KAPSAMINDA UŞAK İLİNDEKİ ETLİK PİLİÇ YETİŞTİRİCİLİĞİ UYGULAMALARI

(Yüksek Lisans Tezi)

Özkan ÖLMEZ

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMMUZ 2019

ÖZET

Bu çalışmada, IPARD programı ile Uşak ilinde kurulan etlik piliç yetiştiriciliği işletmelerinin, IPARD programından faydalanmadan kendi özsermayesi ile kurulan işletmeler arasındaki farklılıklar araştırılmıştır.

Çalışmada IPARD kapsamında yapılan 31 adet etlik piliç yetiştiriciliği işletmesine ait 39 Kümes ile 31 adet özsermaye grubuna ait işletmelere ait 46 kümes karşılaştırılmıştır. İşletmelerin seçiminde Uşak ili merkez ve ilçelerinde, o ilçede IPARD programı ile yapılan kümes sayısı kadar diğer işletmeler rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Çalışmada, kümeslerin demografik ve sosyo-ekonomik yapıları, işletme özellikleri, kümes özellikleri, yetiştiricilik bilgileri, sağlık koruma bilgileri, pazarlama bilgileri ve IPARD programından memnuniyetleri içeren anket soruları kullanılmıştır.

Çalışma sonucu elde edilen veriler, gruplar arasında ve daha önce yapılan çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda IPARD kapsamında yapılan kümesler ile özsermaye grubuna ait kümeslerin genellikle benzer özellikler gösterdiği ancak diğer illerde yapılan çalışmalarla bazı farklılıklar içerdiği tespit edilmiştir.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler : UŞAK, IPARD, Kümes, Etlik Piliç, Yetiştiricilik

Sayfa Adedi : 84

Tez Yöneticisi : Prof. Dr. Mehmet Fatih ÇELEN

**BROILER PRODUCTION PRACTICES IN USAK PROVINCE WITHIN
IPARD I IN ADAPTATION PROCESS TO THE EUROPEAN UNION (EU)**

(M.Sc. Thesis)

Özkan ÖLMEZ

**UNIVERSITY OF UŞAK
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
JULY 2019**

ABSTRACT

In this study, the differences between broiler poultry houses established by the IPARD program and the companies established in Uşak without using IPARD program were investigated.

In this study, 39 poultry houses belonging to 31 broiler enterprises and 46 poultry houses belonging to 31 groups established without using IPARD program were compared. In the selection of enterprises, in the center and districts of Usak province, other enterprises were randomly selected as much as the number of poultry houses made in relevant district by IPARD program. Survey questions containing demographic and socio economic structures of the poultry houses, business properties, poultry house properties, growth information, health protection information, marketing information and satisfaction with IPARD program were used in the study.

The data obtained from the study were compared between groups and with other previous studies. As a result of the study, it was found that all of the poultry houses under IPARD and all the poultry houses established without using IPARD program showed similar characteristics but some differences were found with the studies conducted in other provinces.

Science Code :

Key Words : USAK, IPARD, Poultry, Broiler, Production

Page Number : 84

Adviser : Prof. Dr. Mehmet Fatih ÇELEN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleőtirilmesinde bana yol gösteren, değerli fikirlerini benden esirgemeyen, bana önemli katkılar sağlayan değerli hocam ve tez danıőmanım Sayın Prof. Dr. Mehmet Fatih elen'e, anket çalıőmalarım sırasında yardımcı olan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Uşak İl Koordinatrlğu personellerine, Uşak İl ve İlçe Tarım ve Orman Mdrlğu personellerine, anket sorularımı sabırla cevaplayan değerli yetiőtiricilere, son olarak da eğitim hayatım süresince maddi ve manevi en büyük destekçim olan sevgili aileme teőekkürü bir borç bilirim.

Bu alıőmayı, 2017/TP049 numaralı proje ile maddi olarak destekleyen Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine teőekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR..	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	x
SİMGELER ve KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	4
2.1 Dünya’da Tavukçuluk.....	4
2.2 Türkiye’de Tavukçuluk.....	5
2.3 Uşak İlinde Tavukçuluk.....	9
2.4 Türkiye Cumhuriyeti – Avrupa Birliği İlişkileri.....	9
2.5 Ortak Tarım Politikası	10
2.6 IPARD Programı.....	10
2.6.1 IPARD I Programında Yer Alan Tedbirler.....	12
2.6.2 Uşak İlinde IPARD I	13
2.7 Türkiye’de Etlik Piliç Yetiştiriciliği Konusunda Yapılan Çalışmalar ..	15
2.8 Dünya’da Etlik Piliç Yetiştiriciliği Konusunda Yapılan Çalışmalar	18
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	19
3.1 Çalışma Alanının Coğrafik Özellikleri	19
3.1.1 Konumu	19
3.1.2 İklim Şartları.....	19

3.2	Etlik Piliç Sayıları	20
3.3	Anket Çalışmalarının Yürütülmesi	21
4.	BULGULAR ve TARTIŞMA	22
4.1	Demografik ve Sosyo-ekonomik Yapı	22
4.1.1	İşletme Sahipleri Hakkında Bilgiler	22
4.1.2	İşletme Arazisi Hakkında Bilgiler	28
4.1.3	İşletme Çalışanları Hakkında Bilgiler	30
4.2	İşletme Özellikleri.....	33
4.2.1	İşletmenin Fiziksel Özellikleri.....	33
4.2.2	İşletme Kurulum Yeri	36
4.2.3	Yatırım Yeri Tercihinde Etkili Olan Hususlar.....	38
4.3	Kümes Özellikleri	39
4.3.1	Kapasite	39
4.3.2	Kümes Yönü	40
4.3.3	Kümes Katı	40
4.3.4	Kümes Eni	41
4.3.5	Kümes Boyu	42
4.3.6	Duvar Yüksekliği ve Duvar Malzemesi.....	43
4.3.7	Çatı Yalıtımı ve Çatı Örtü Malzemesi	44
4.3.8	Kümes Isıtma Sistemi	45
4.3.9	Kümes Havalandırma Sistemi	45
4.3.10	Hasta ve Yaralı Hayvanlar İçin İzole Alan.....	45
4.3.11	Jeneratör.....	46
4.3.12	Yemleme ve Sulama Sistemi	46
4.3.13	Kullanılan Su Kaynağı.....	46

4.4	Yetiştiricilik	46
4.4.1	Etlik Piliç Genotipleri	46
4.4.2	Civcivlerin Temin Edildiği Kaynaklar	47
4.4.3	Besi Süresi	48
4.4.4	Üretim Dönemi	49
4.4.5	Karartma Uygulaması	49
4.4.6	Kullanılan Altlık Materyali.....	50
4.4.7	Kesim Öncesi Yemden Kesme Süresi	50
4.4.8	Ortalama Kesim Ağırlığı	51
4.4.9	Kullanılan Yem Formu	52
4.4.10	Yemlik ve Suluk Hat Sayısı.....	52
4.4.11	Kümes Yoğunluğu	53
4.4.12	Ölüm Oranı	54
4.4.13	Ölümlerin Dönemlere Göre Dağılımı	55
4.4.14	Üretimde Karşılaşılan Sorunlar	55
4.5	Pazarlama.....	55
4.6	Sağlık Koruma	56
4.6.1	Biyogüvenlik Önlemleri	56
4.6.2	Dezenfeksiyon Çukuru	56
4.6.3	Kümes Dezenfeksiyon Süresi ve Materyali.....	57
4.6.4	Kullanılan Aşı ve Programlar	57
4.6.5	Gübre Değerlendirmesi.....	58
4.6.6	Ölü Tavukların İmha Yöntemi.....	58
4.6.7	Danışmanlık Hizmeti Alınması	59
4.7	IPARD Programından Memnuniyet ve Beklentiler.....	59

5. SONUÇ.....	60
6. KAYNAKÇA	65
EKLER	68
ÖZGEÇMİŞ.....	73

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1 Tavuk etinin besleyici değeri (100 g yenilebilir kısımda).....	2
Çizelge 2.1 Dünyada tavuk eti üretimi (milyon ton)	4
Çizelge 2.2 Seçilmiş bazı ülkelerdeki piliç eti üretimi/ayak hariç (bin ton).....	5
Çizelge 2.3 Türlerine göre kümes hayvanları sayısı (Adet)	6
Çizelge 2.4 Türkiye kişi başına kanatlı eti tüketimi (Kg).....	7
Çizelge 2.5 Türkiye kanatlı eti ihracatı (ton).....	8
Çizelge 2.6 Uşak ilinde etlik piliç sayıları (adet)	9
Çizelge 2.7 Yıllar itibariyle IPA bileşeni mali fonları (milyon avro).....	11
Çizelge 2.8 IPARD I kapsamında uşak ilinde yapılan yatırımlar	14
Çizelge 2.9 Uşak ilinde yapılan yatırımların analizi (IPARD I - 101)	14
Çizelge 2.10 uşak ilinde yapılan yatırımların analizi (IPARD I - 103).....	14
Çizelge 2.11 Uşak ilinde yapılan yatırımların analizi (IPARD I - 302)	14
Çizelge 3.1 Uşak ili ortalama sıcaklık değeri (°C)	20
Çizelge 3.2 Uşak iline ait işletme sayıları (adet)	20
Çizelge 4.1 İşletmeci yaş bilgisi	23
Çizelge 4.2 İşletmeci eğitim düzeyi.....	25
Çizelge 4.3 İşletmeci mesleki eğitim bilgisi	26
Çizelge 4.4 İşletmecinin çiftçilik/hayvancılık hakkında tecrübesi	26
Çizelge 4.5 İşletmeci tavukçuluk hakkında deneyimi	27
Çizelge 4.6 Başka kümes varlığı	28
Çizelge 4.7 İşletmenin arazi varlığı (da).....	28
Çizelge 4.8 İşletme arazisinin mülkiyet bilgisi.....	29
Çizelge 4.9 İşletmede çalışan bilgisi	30

Çizelge 4.10 Çalışanların cinsiyet bilgisi	31
Çizelge 4.11 Çalışanların eğitim düzeyi	32
Çizelge 4.12 Çalışanların tavukçuluk ile ilgili deneyimi.....	32
Çizelge 4.13 Bakıcı evi ve idare binası	34
Çizelge 4.14 İşletmede bulunan motorlu araç bilgisi	35
Çizelge 4.15 İşletmenin en yakın yerleşim yerine olan uzaklığı (km)	36
Çizelge 4.16 İşletmenin en yakın kesimhaneye olan uzaklığı (km)	37
Çizelge 4.17 İşletmenin en yakın sulak alana uzaklığı (km).....	38
Çizelge 4.18 Kümes eni (m)	41
Çizelge 4.19 Kümes boyu (m)	42
Çizelge 4.20 Duvar yüksekliği (m)	43
Çizelge 4.21 Çatı yalıtım malzemesi	44
Çizelge 4.22 Genotip bilgisi	47
Çizelge 4.23 Kuluçkahane bilgisi	47
Çizelge 4.24 Besi süresi (gün)	48
Çizelge 4.25 Üretim dönemi	49
Çizelge 4.26 Karartma uygulaması.....	50
Çizelge 4.27 Altlık bilgisi	50
Çizelge 4.28 Kesim öncesi yemden kesme süresi	51
Çizelge 4.29 Kümes yoğunluğu (adet/ m ²)	53

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1 Anket yapılan işletmelerin ilçelere göre dağılımı.....	21
Şekil 4.1 İşletmecilerin başka bir geçim kaynağı varlığı.....	24
Şekil 4.2 Ortalama silo büyüklüğü	35
Şekil 4.3 İşletmenin kümes varlığı	39
Şekil 4.4 İki katlı kümes örneği	40
Şekil 4.5 Kümes en-boy-duvar yüksekliği ilişkisi; uşak ili ortalaması (m).....	42
Şekil 4.6 Çatı ve çatı yalıtımı örneği	44
Şekil 4.7 Kümes ısıtma sistemi örnekleri	45
Şekil 4.8 Havalandırma sistemi örnekleri.....	45
Şekil 4.9 Ortalama kesim ağırlığı (%)	52
Şekil 4.10 Ölüm oranı.....	54
Şekil 4.11 Biyogüvenlik tedbiri (Anonim, 2019d)	56
Şekil 4.12 Dezenfeksiyon belgesi örneği.....	57
Şekil 4.13 Gübre teslim tutanağı örneği	58

SİMGELER ve KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklama

Da

Dekar

Kg

Kilogram

g

Gram

m

Metre

%

Yüzde

\$

Dolar

Kısaltmalar

Açıklama

AB

Avrupa Birliği

AT

Avrupa Topluluğu

IPA

Katılım Öncesi Yardım Aracı

GTHB

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

IPARD

Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal
Kalkınma Bileşeni

FAOSTAT

Gıda ve Tarım Örgütü İstatistik Sitesi

TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu

UKKS

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi

YYO

Yemden Yararlanma Oranı

HKS

Hayvan Kayıt Sistemi

UVS

Ulusal Vergi Sistemi

1. GİRİŞ

Sağlıklı ve üretken toplumların, yeterli ve düzenli beslenen insanlardan oluştuğu tartışılmaz bir gerçektir. Sağlıklı bireyler ise vücudun temel ihtiyaçlarını besinlerden yeteri kadar alan insanlardır. Sağlıklı ve yeterli beslenme için insan vücudu proteinlere, yağlara, karbonhidratlara, minerallere, vitaminlere ve temiz suya ihtiyaç duymaktadır.

Proteinler bitkisel ve hayvansal kökenli olarak ikiye ayrılmaktadır. Hayvansal kökenli proteinlerden, et grubu besinler ve özellikle tavuk eti, yüksek oranda vücut proteine dönüşmesi açısından biyolojik verimliliği yüksek proteinler içermektedir. Tavuk etinin içeriğinde bulunan proteinler vücudumuzca sentezlenemeyen amino asitleri içermesi bakımından da önemlidir.

Hayvansal proteinlerin biyolojik değerleri bitkisel proteinlere göre daha yüksektir, sağlıklı ve ideal beslenme için hayvansal gıdalar oldukça önemlidir. Hayvansal kökenli protein açığı bulunan ülkeler için tavuk ürünleri büyük bir öneme sahiptir. Enerji, protein, vitamin ve minerallerce zengin, sindirimi kolay bir besin maddesi olması ve kolayca çeşitli şekillerde tüketime sunulur hale gelmesi nedeniyle tavuk etine olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Tavukçuluk sektöründe gerek piliç eti ve gerekse yumurta üretiminde kaliteli hibrit materyal kullanımı, kanatlı hayvan türlerinin genel olarak hızlı büyüyen, jenerasyonlar arası süresi kısa olan, üreme gücü yüksek hayvanlar olmaları dengeli ve kaliteli beslenme ihtiyaçlarının daha ucuza karşılanmasında avantaj sağlamıştır (Yüzbaşı, 2012).

Sağlıklı beslenme açısından gerekli önemli bir diğer madde de yağlardır. Yağlar, doymuş ve doymamış yağ asitleri bileşenlerinden oluşmaktadır. Yüksek doymuş yağ oranına sahip et gurubu gıdalar arasında, tavuk eti farklı bir yere sahiptir. Kırmızı etlere göre tavuk etinin doymuş yağ oranının düşük, doymamış yağ oranının ise daha yüksek olduğu bilimsel çalışmalarla ortaya koyulmuştur. Total kolesterolü ve LDL kolesterolünü düşürücü etkisi ile çoklu doymamış yağ asitlerinin, trombosit birikimine engel oldukları gerekçesiyle kalp damar hastalıklarını önlemektedir.

Çizelge 1.1 Tavuk etinin besleyici değeri (100 g yenilebilir kısımda)

	Tüm Tavuk Eti	Göğüs Eti		Tüm Tavuk Eti	Göğüs Eti
Su(g)	70.3	75.4	Vitaminler		
Enerji(kcal)	167	112	Vitamin B1(mg)	0.1	0,1
Protein(g)	20.0	21.8	Vitamin B2(mg)	0.15	0.15
Yağ(g)	9.7	2.8	Niyasineq.(mg)	10.4	14
SFA(g)	2.6	0.76	Vitamin B6(mg)	0.3	0.42
MUFA(g)	4.4	1.3	Biyotin (µg)	2.0	2.0
PUFA(g)	1.8	0.52	Folikacid (µg)	10	12
PUFA/SFA	0.69	0.69	Vitamin B12(µg)	0.4	0.4
Kolesterol (mg)	110	69	Vitamin C(mg)	—	—
Mineraller			Vit.A: Retinol eşdeğeri (µg)	9	16
Kalsiyum (mg)	13	14	Vitamin D(µg)	0.2	0.2
Demir (mg)	1.1	1.0	Vitamin E(mg)	0.2	0.29
İyot (µg)	0.4	0.4	Vitamin K(µg)	—	—
Magnezyum (mg)	22	23			
Çinko (mg)	1	0.7			
Selenyum (µg)	6	7			
Sodyum (mg)	64	81			
Potasyum (mg)	248	320			

Kaynak: (Tuncer, 2019)

Tavuk eti ve yumurtanın besin değerinin yüksek, üretiminin kısa sürede gerçekleştirilebilmesi, bu sektörde yemin en iyi şekilde değerlendirilebilmesi ve ürünlerin göreli olarak düşük maliyet ile üretilebilme olanakları bulunmaktadır. Bu nedenlerle tavukçuluk, hayvansal üretim arttırılması ve geliştirilmesi yönünden ayrı ve önemli bir yere sahiptir (Bayaner, 1999).

Dünyada ve ülkemizde hızla artan nüfusla birlikte doğal kaynaklarımızın hızlı bir şekilde tketlenmesi, yeterli ve dengeli beslenmeyi önemli bir sorun haline getirmiştir. Yeterli ve dengeli bir beslenme için biyolojik değeri yüksek gıda maddelerinin düzenli olarak alınması gereklidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği üyeliğinde dahil olacağı ortak tarım politikası amaçlarının başında AB de tarım ürünleri üretenlerin Dünya piyasalarındaki rekabet gücünü iyileştirmek gelmektedir. Bunun yanında; tüketicilere gıda güvenliği ve kalitesini garanti etmek, tarım toplumuna istikrarlı gelir ve uygun bir yaşam standardı sağlamak. Üretim tekniklerini evre ile uyumlu hale getirmek ve hayvan sağlığına saygı göstermek, tarım politikası araçları ile çevreye yönelik hedefleri birleştirmek, çiftçiler ve aileleri için alternatif gelir ve istihdam olanakları aramak, birlik mevzuatını sadeleştirmek gibi amaçlar da bulunmaktadır (Eraktan, 2005).

Türkiye'nin katılım öncesi dönemdeki öncelikleri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanan IPARD programı, tarımsal işletmeleri AB standartlarına yükseltmeyi ve sürdürülebilir kalkınma için kapasite oluşturmayı amaçlamaktadır.

Ekim 2005'te tam adaylık statüsü ile başlayan, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreci, kırsal alanlarda kalkınmayı hedef almıştır. Ortak Tarım Politikası için ürün zenginliği ve sağlıklı ürün alt yapısı oluşturmayı amaçlamıştır. Uşak, IPARD uygulama illeri arasında yer almaktadır. Uşak ilinde 2012 - 2016 yılları arasında; IPARD I programı ile desteklenmiş etlik piliç üretim işletmelerinin, IPARD hibelerinden bağımsız tamamıyla zsermaye ile kurulmuş etlik piliç üretim işletmeleri ile teknik altyapısı, işletme özellikleri, kümes özellikleri, üretim/pazarlama teknikleri ve IPARD programı hakkındaki genel düşünceleri/beklentileri olarak karşılaştırılması ve sonuçların değerlendirilmesidir. Yapılan alışmanın IPARD programı kapsamında yapılacak yatırımlara ışık tutması amaçlanmaktadır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1 Dünya’da Tavukçuluk

Dünya tavuk eti üretimi 2017 yılında %2,0 oranında artarak; 109 milyon tona ulaşmıştır. Bu üretimin %17,6’sı ABD, %12,5’i Brezilya ve %11,8’i Çin olmak üzere toplam %41,8’i bu 3 ülke tarafından karşılanmıştır. Türkiye ise %2,0’lik pay ile dünya tavuk eti üretiminde 10. sırada yer almıştır. 2017 yılında tavuk eti üretimi bir önceki yıla göre; ABD’de %2,3 ve Brezilya’da %2,8 oranında artmıştır. İlk 10 üretici arasında en büyük artışın ise %13,7 ile Türkiye’de olduğu görülmüştür. Türkiye’den sonra en büyük artışı, %7,3 ile Rusya gerçekleştirmiştir. Dünya tavuk eti ihracatı 2017 yılında, bir önceki yıla göre %3,7 oranında artarak, yaklaşık 14,5 milyon ton olarak gerçekleştirilmiştir. İhracatta lider konumda olan Brezilya toplam dünya ihracatının %27,2’sini gerçekleştirirken, üretimde başı çeken ABD %22,0 ile 2. sırada yer almıştır. 2017 yılı dünya tavuk eti ihracat değeri, bir önceki yıla göre %8,8 oranında artarak, 22 milyar \$’a yükselmiştir. 2017 yılında tavuk eti ihracatı miktarı rekor seviyesine ulaşsa da, değer açısından 2014 yılının altında kalmıştır (Çiçekgil, 2019).

Çizelge 2.1 Dünyada tavuk eti üretimi (milyon ton)

KITALAR	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
AMERİKA	27,1	32,7	35	37,4	36,7	38,6	39,9	40,4	41,2	41,9
ASYA	18,6	22,4	25	26,2	28	29,1	29,8	30,3	30,7	31,2
AVRUPA	9,3	10,9	11,6	12,1	13,3	13,9	14,6	14,9	15,2	15,5
AFRİKA	2,8	3,3	3,7	4	4,2	4,5	4,6	4,7	4,7	4,8
OKYANUSYA	0,7	0,9	1	1	1	1,1	1,2	1,3	1,3	1,4
DÜNYA	58,5	70,2	76,3	80,7	83,2	87,2	90,1	91,6	93,1	94,8

Kaynak: (Linden, 2013)

Çizelge 2.2 Seçilmiş bazı ülkelerdeki piliç eti üretimi/ayak hariç (bin ton)

	2012	2013	2014	2015	2016
AMERİKA	16 621	16.976	17.306	17.971	18.283
BREZİLYA	12 645	12.308	12.692	13.146	13.605
ÇİN	13 700	13.350	13.000	13.400	12.700
AVRUPA BİRLİĞİ	9 660	10.050	10.450	10.810	11.070
HİNDİSTAN	3 160	3.450	3.725	3.900	4.200
RUSYA	2 830	3.010	3.260	3.600	3.750
MEKSİKA	2 958	2.907	3.025	3.175	3.270
ARJANTİN	2 014	2.060	2.050	2.080	2.100
TÜRKİYE	1 723	1.758	1.894	1.909	1.900
TAYLAND	1 550	1.500	1.570	1.700	1.780
ENDONEZYA	1 540	1.550	1.565	1.625	1.640
DİĞERLERİ	14 866	15.480	16.018	15.378	15.250
DÜNYA	83.267	84.399	86.555	88.694	89.548

Kaynak: (Besd-Bir, 2019a)

2.2 Türkiye’de Tavukçuluk

Türkiye’de 2017 yılına ait verilerde kanatlı hayvanlar %64’ünü et tavuğu, %35’ini yumurta tavuğu oluşturmaktadır. Diğer kanatlılar (hindi, ördek, kaz gibi) ise %1’lik kısmını teşkil etmektedir. Türkiye’de 2016 yılında, 2015 yılına göre yaklaşık %1,6 altında gerçekleşen tavuk eti üretimi; 2017 yılında tarihinin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Türkiye’de, 2017 yılında 2016 yılına göre %13,7 oranında artan tavuk eti üretimi; 2,1 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Kesilen tavuk sayısı, %11,5’lik artışla, 1,2 milyar adete ulaşmıştır. 2018 yılının ilk 11 aylık tavuk eti üretim miktarı yaklaşık 2,0 milyon ton olup; 2017 yılı aynı dönem üretim miktarından %1,7 daha fazladır. 2018 Kasım ayı tavuk eti üretimi; bir önceki aya göre %4,1 oranında azalırken, bir önceki yılın aynı ayına göre %2,5 oranında azalmıştır. 2018 yılı ilk 11 aylık veriler incelendiğinde; bir önceki yılın aynı dönemine göre, kesilen tavuk sayısının %0,6 oranında arttığı görülmektedir. 2018

yılı Kasım ayında kesilen tavuk sayısı bir önceki aya göre %0,2 oranında azalırken, bir önceki yılın aynı ayına göre %1,5 oranında azalmıştır. Türkiye'nin 2017 yılı bölgesel dağılımına bakıldığında; et tavuğu sayısı bakımından %34 ile Doğu Marmara ve %27 ile Ege Bölgesi'nin en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Batı Marmara Bölgesi %15 ve Akdeniz Bölgesi %11 paya sahiptir. İller bazında incelendiğinde; 2016 yılında et tavuğu sayısı bakımından Bolu ilk sırada yer alırken, 2017 yılında 4.sıraya gerilemiştir. 2. Sırada yer alan Manisa ise, 2017 yılında ilk sıraya yükselmiştir (Çiçekgil, 2019).

Çizelge 2.3 Türlerine göre kümes hayvanları sayısı (Adet)

	Yumurta tavuğu	Et tavuğu
1991	50 826 656	88 379 548
1995	57 324 654	71 689 773
2000	64 709 040	193 459 280
2005	60 275 674	257 221 440
2007	64 286 383	205 082 159
2008	63 364 818	180 915 558
2009	66 500 461	163 468 942
2010	70 933 660	163 984 725
2011	78 956 861	158 916 608
2012	84 677 290	169 034 283
2013	88 720 709	177 432 745
2014	93 751 470	199 976 150
2015	98 597 340	213 658 294
2016	108 689 236	220 322 081
2017	121 556 027	221 245 322
2018	124 054 810	229 506 689

Kaynak: (TUİK, 2019)

Ülkemizde tavuk etinin üretimi ile tüketimi yıllar içerisinde önemli artış göstermiştir. Türkiye kişi başına kanatlı eti tüketimi 1990 yılında kişi başı 2,87 kg iken 2016 yılı itibariyle bu rakam 21,94 kg a kadar çıkmıştır.

Çizelge 2.4 Türkiye kişi başına kanatlı eti tüketimi (Kg)

	Piliç Eti	Hindi Eti	Köy ve Yum. Tavukları, Diğer Kanatlı Eti	Toplam
1990	2,87	0,01	0,78	3,66
1995	5,02	0,04	0,83	5,89
2000	9,74	0,34	0,84	10,92
2001	8,51	0,57	0,61	9,69
2002	8,95	0,35	0,88	10,17
2003	11,01	0,48	0,74	12,23
2004	13,40	0,66	0,84	14,90
2005	13,61	0,74	0,76	15,10
2006	13,21	0,65	0,57	14,43
2007	14,17	0,46	0,76	15,39
2008	15,65	0,47	0,72	16,83
2009	15,25	0,37	0,74	16,36
2010	17,82	0,43	0,71	18,96
2011	19,50	0,39	0,68	20,57
2012	19,28	0,55	0,63	20,46
2013	19,33	0,48	0,63	20,44
2014	20,75	0,57	0,66	21,98
2015	21,06	0,63	0,58	22,27
2016	21,94	0,56	0,74	23,24

Kaynak: (Besd-Bir, 2019b)

Ticaret Bakanlığı (2017), verilerine göre, Türkiye'nin kanatlı eti üretimi ve ihracatında istikrarlı bir büyüme için ihracatta yeni pazarlara açılım sağlanmakta ve henüz girilemeyen pazarlar için devlet ve özel sektör tarafından girişimler sürdürülmektedir. Yakın ve çevre ülkeler içerisinde Türkiye, Rusya ve İran'ın ardından en büyük üretici olup, anılan ülkeler arasındaki en büyük ihracatçı konumundadır. Bu konumuyla sektörün güçlü alt yapısı, üretimde sahip olduğu yüksek standartlar dikkate alınarak kanatlı eti sektörünün giderek daha da güçleneceği değerlendirilmektedir (Ticaret, 2017).

Çizelge 2.5 Türkiye kanatlı eti ihracatı (ton)

	Tavuk	Hindi	Diğer	Ayak	İşlenmiş	Toplam
2000	1 806	0	0	8 683	0	10 489
2001	12 286	341	0	11 790	0	24 417
2002	6 757	464	0	12 779	0	20 000
2003	8 381	823	0	15 818	0	25 022
2004	11 096	615	0	17 339	0	29 050
2005	28 627	1 983	0	15 710	0	46 320
2006	18 812	319	0	18 971	0	38 102
2007	24 824	767	0	26 165	0	51 756
2008	47 895	1 297	0	30 660	0	79 852
2009	81 632	953	3	32 511	0	115 099
2010	104 106	1 036	0	35 232	10 870	151 243
2011	195 937	2 081	344	36 633	12 866	247 861
2012	269 032	3 737	953	31 159	21 368	326 249
2013	322 429	6 741	529	42 039	23 955	395 694
2014	353 123	8 227	264	45 464	23 466	430 544
2015	294 128	5 522	428	41 733	17 411	359 223
2016	268 231	5 535	293	49 490	13 382	336 931

Kaynak: (Besd-Bir 2019c)

2.3 Uşak İlinde Tavukçuluk

Uşak ilinde et tavuğu üretimi yıllar içerisinde artış göstermiştir. 2007 yılında etlik piliç sayısı 10 000 broyler/kümes iken bu rakam günümüz kümeslerinde ortalama 26 700 broyler/kümes seviyesindedir. Uşak ilinde 2007-2018 yılları arasında, işletme sayısı %186, kümes sayısı %240 ve etlik piliç sayısı %457'lik bir artış göstermiştir.

Çizelge 2.6 Uşak ilinde etlik piliç sayıları (adet)

Yıllar	İşletme Sayısı	Kümes Sayısı	Kümes Kapasitesi	Kümes Ortalama
2007	124	144	2 021 000	14 034,72
2010	159	199	3 619 300	18 187,44
2012	207	283	6 025 026	21 289,84
2013	231	312	6 872 551	22 027,41
2014	238	326	7 475 835	22 932,01
2015	254	359	8 548 403	23 811,71
2016	234	344	9 017 902	26 214,83
2017	224	335	8 914 098	26 609,25
2018	231	346	9 246 067	26 722,74

Kaynak: (Uşak, 2018)

2.4 Türkiye Cumhuriyeti – Avrupa Birliği İlişkileri

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler, A ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşmasının temel oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde kurulmuştur. Ankara Anlaşmasında, Türkiye ile AT arasında kurulan ve nihai amacı Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliği olan ortaklığın, üç dönemden geçerek gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bunlar; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönemdir. Geçiş döneminde Türkiye ile AT arasındaki ilişkiler, Ankara

Anlaşmasının yanı sıra, 13 Kasım 1970'de imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol uyarınca düzenlenmiştir (Anonim, 2012).

Geçiş döneminde, taraflar arasında sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin tedricen gerçekleştirilmesi, işçilerin karşılıklı olarak serbest dolaşımının sağlanması, tarım ürünlerinde giderek genişleyecek bir tercihli ticaret rejiminin uygulanması, Katma Protokolün belirlediği alanlarda Türkiye ile AT arasında mevzuat ve politikaların yaklaştırılması ile şartların elverdiği ölçüde, hizmetlerin serbest dolaşımı süreçlerinin başlatılması öngörülmüştür (Anonim, 2012).

Lüksemburg'da 3 Ekim 2005'te alınan kararla AB, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatmıştır. Müzakereler 35 ana konu başlığı altında devam etmektedir. 35 konu başlığından oluşan AB üyelik sürecinin, toplumsal yaşamı ilgilendiren tüm alanlarda AB'nin yürürlükte olan hukuk sistemi ve kurallar bütünüdür.

2.5 Ortak Tarım Politikası

Türkiye Cumhuriyeti'nin, AB üyelik sürecinde yerine getirmekle yükümlü olduğu ortak tarım politikası kapsamında, müzakerelere temel oluşturması için açılan müktesebat başlıkları;

11. Tarım ve Kırsal Kalkınma
12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası
13. Balıkçılık fasıllarından oluşmaktadır.

2.6 IPARD Programı

Avrupa Birliği tarafından aday ve potansiyel aday ülkelerin AB standartlarına, politikalarına ve müktesebatına uyum çabalarına destek olmak amacıyla IPA programı uygulanmaktadır. IPA fonları, AB aday ve potansiyel aday ülkelerin ekonomik gelişmesine destek olmak ve sosyal uyumun sağlanmasına yönelik gerçekleştirilen projelerin desteklenmesini amaçlamaktadır.

IPA bileşenleri olarak da adlandırılan fon, beş ana başlık altında mali yardımlar içermektedir. IPA bileşenleri:

1. Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma,
2. Sınır Ötesi İşbirliği,
3. Bölgesel Kalkınma,
4. İnsan Kaynaklarının Gelişimi
5. Kırsal Kalkınma (IPARD)

AB aday ülke statüsünde olması sebebiyle Türkiye, beş başlık altında yer alan bütün IPA bileşenlerden yararlanabilmektedir. Avrupa Birliğince, 2007-2013 yılları itibarıyla 4,8 milyar avro, Türkiye için ayrılmıştır.

Çizelge 2.7 Yıllar itibarıyla IPA bileşeni mali fonları (milyon avro)

BİLEŞEN	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
1. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,3	227,5	238,5	1667,5
2. Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	2,9	3,0	3,1	5,1	2,2	2,2	20,6
3. Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,1	366,9	1778,4
4. İnsan Kaynaklarının Güçlendirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,2	91,2	474,1
5. Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	187,4	204,2	854,6
TOPLAM	497,2	538,7	566,4	653,7	779,9	856,3	903,0	4795,2

Kaynak: (EC, 2012)

IPA'nın beşinci bileşeni olan Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD); AB ortak tarım politikası, kırsal kalkınma politikası ve ilgili diğer politikalarının uygulanması ve yönetimi için katılım öncesi dönemde aday ülkelerin bu yöndeki kurumsal kapasite gelişimini ve yapısal uyumunu artırmayı hedefleyen bir bileşendir. Bu amaçla, tarım sektörünün modernizasyonu ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına hizmet edecek şekilde IPARD kapsamında aday ülkelere mali destek sağlanmaktadır. Türkiye, IPARD bileşeni kapsamında aday ülkelere sağlanan mali desteklerden yararlanmak amacıyla, AB'nin ilgili politikalarıyla ve UKKS dokümanı ile uyumlu şekilde IPARD

Programını hazırlamış ve Kasım 2007’de Avrupa Komisyonuna sunmuştur. Ülkemizin ihtiyaçlarını ve koşullarını gözeterek IPARD Programı (2007-2013) Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesi’nde görüşülerek kabul edilmiş ve Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde onaylanmıştır. Programın onaylanmasından sonra, IPARD kapsamında AB mali yardımlarının kullanılabilmesi için Türkiye ile AB arasında 2010 yılında Sektörel Anlaşma imzalanmıştır. Sektörel Anlaşma, IPARD Programının uygulanmasına ilişkin prosedür ve genel kuralları içermektedir (Bulutcu, 2015).

IPARD Programı; tarım sektörünün sürdürülebilir modernizasyonuna katkı sağlanmasını, gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, çevre ve diğer standartlara ilişkin AB standartlarına ulaşmasının teşvik edilmesini, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanmasını, yerel kırsal kalkınma stratejileri ve tarım-çevre tedbirlerinin uygulanması için hazırlık faaliyetlerinin yapılmasını hedeflemektedir (TKDK, 2014).

IPARD Programının (2007-2013) sona ermesini takiben, IPARD II (2014-2020) programı hazırlanmıştır. IPARD II programı Avrupa Komisyonu tarafından 11 Mart 2014 tarih ve 231/2014 sayılı tüzük ile onaylanmış olan IPA 2 bileşenleri arasında kırsal kalkınma programı olarak 6 Mayıs 2017 tarih ve 2017/10079 sayılı karar ile yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu halihazırda IPARD II programını uygulamaktadır.

2.6.1 IPARD I Programında Yer Alan Tedbirler

Türkiye’nin katılım öncesi dönemdeki öncelikleri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanan IPARD programı, tarımsal işletmeleri AB standartlarına yükseltmeyi ve sürdürülebilir kalkınma için kapasite oluşturmayı amaçlamaktadır.

IPARD I, 3 ana tedbir altında, toplam 10 alt tedbirden oluşmaktadır.

1. TEDBİR 101: Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar
 - Alt-tedbir 1: Süt üreten tarımsal işletmeler
 - Alt-tedbir 2: Et üreten tarımsal işletmeler

2. TEDBİR 103: Tarım Ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar

Alt-tedbir 1: Süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması

Alt-tedbir 2: Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması

Alt-tedbir 3: Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması

Alt tedbir 4: Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması

3. TEDBİR 302: Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi

Alt-tedbir 1: Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi

Alt-tedbir 2: Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi

Alt tedbir 3: Kırsal turizm

Alt-tedbir 4: Kültür balıkçılığının geliştirilmesi

IPARD kapsamında, kanatlı eti üreten tarımsal işletmelerin, modernize edilmesi, AB standartlarına yükseltilmesi ve iyi tarım uygulamalarını yapar hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç için, tarımsal işletmelerin IPARD uygulama illerinde, uyulması gereken minimum koşullara uygun, üretim kapasitesinin en az 5 000 en fazla 50 000 Broiler/Dönem kapasiteli olması gerekmektedir. Yatırım bütçesinin en az 15000 en fazla 500 000 avro olarak planlanması ve Çiftçi Kayıt Sistemi, HKS, UVS gibi ulusal sistemlere kayıtlı olması koşulu aranmıştır. Yatırımı gerçekleştirecek başvuru sahibinin 65 yaş ve altında olması, mesleki yeterliliğe sahip olması başvuru koşulu olarak kabul edilmiştir (TKDK, 2014).

2.6.2 Uşak İlinde IPARD I

Uşak ilinde, 2012-2016 yılları arasında IPARD I programı için belirlenen genel ve spesifik şartları sağlayan toplam 260 proje hibe desteğinden yararlandırılmış olup bu projelerin detaylı incelemesi çizelge 2.8 - 2.11'de verilmiştir (TKDK, 2016).

Çizelge 2.8 IPARD I kapsamında uşak ilinde yapılan yatırımlar

Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar	Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar	Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi
52	10	198

Çizelge 2.9 Uşak ilinde yapılan yatırımların analizi (IPARD I - 101)

Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar		
Tebdir Adı		Proje Sayısı
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler		19
Et Üreten Tarımsal İşletmeler	Kırmızı Et Üretenler	2
	Kanatlı Eti Üretenler	31

Çizelge 2.10 uşak ilinde yapılan yatırımların analizi (IPARD I - 103)

Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar	
Tebdir Adı	Proje Sayısı
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	8
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	2

Çizelge 2.11 Uşak ilinde yapılan yatırımların analizi (IPARD I - 302)

Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	
Tebdir Adı	Proje Sayısı
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	185
Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	10
Kırsal Turizm	3
Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	0

2.7 Türkiye’de Etlik Piliç Yetiştiriciliği Konusunda Yapılan Çalışmalar

Sakarya (1990), Ankara’nın Kazan ilçesindeki çalışmasında, Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu, 26 etlik piliç yetiştiriciliği işletmesinde uygulamış ve iki yıllık üretimi incelemiştir. Çalışma sonucunda tavuk üretimi ve girdilere uygulanan üretim fonksiyonundan saptanan parametrelerle marjinal ürün hâsıla değerleri yüksek bulunmuştur. Ankara’nın Kazan ilçesindeki etlik piliç yetiştiriciliği işletmelerinde yer alan maliyet girdilerinin ortalaması; yem girdisinde %64,11; civciv temininde %19,68, işçilik giderinde %2,70, kredi faizinde %4,37; veteriner ve sağlık harcamalarında %3,06; ısıtma-aydınlatma-su giderlerinde %3,64; bakım-onarım-altlık harcamalarında %2,44 olarak tespit edilmiştir.

Gür (1998), Bolu ilinde faaliyette bulunan 169 kümeste bir yıllık veriler üzerinde çalışmıştır. Çalışma gerçekleştirilen 140 işletme üretim sonu verilerine göre, yem%69,97 ile civciv ise %20,52 ile en büyük maliyet kalemlerini oluşturmaktadır. Isıtma %1,76, işçilik ise %1,23’lük gider kalemleridir. Bolu İli genelinde ölüm oranı%7,57, YYO 2,01 kg, besi sonu ortalama canlı ağırlık 1,920 kg, verimlilik endeksi ise 202,79’dur. Küçük ölçekli işletmelerin verimlilik endeksi değerinin daha iyi olduğu, ölçekli işletmelerin ise rantabilite ve rantabilite faktörünün yüksek olduğunu bildirmiştir. Bolu ili ortalamasına göre mali rantabilite 2,61, rantabilite faktörü ise 1,34 olarak saptanmıştır.

Fidan ve Güneş (1999), Ankara Üniversitesi Ziraat fakültesi Uygulama çiftliğindeki etlik piliç yetiştiriciliği için yapılan üretim maliyetleri ve işgücü kullanımı ile ilgili olarak; üretim maliyetinin %87,42’si değişken %12,58 sabit karakterli tespit edilmiştir. Toplam masraflar içinde ise %57,03 ile yem giderleri en fazla yer alırken bunu sırasıyla %24,39 ile civciv, %6,50 ile işçilik masrafları takip etmiştir. Sabit masraflar içinde ise %39,84’ünü kümes amortismanı, %20,84’ünü genel idare giderleri ve %19,82’sini kümes sermayesi faizi takip etmektedir. Yapılan çalışmada besi süresince ölüm oranı %3,46; ortalama canlı piliç ağırlığı 1,99 olarak belirlenmiş olup, 6 haftalık üretim sonunda ortalama YYO 1,4 kg olarak hesaplanmıştır.

Çobanoğlu (2000), yaptığı çalışmada Aydın ilinde, bir yıllık üretim verileri incelediği etlik piliç yetiştiriciliği yapan işletmelerin, İşletme sahiplerinin yaş ortalamasını 40,90 bulmuştur. İşletmecilerin eğitim ortalamasının 7,13 yıl ve etlik piliç yetiştiriciliği deneyimlerinin 6-87 yıl olduğunu gözlemlemiştir. Yapılan gözlemlerde öz sermaye oranlarının yüksek olduğu dikkati çekmiştir. Kümeslerin ortalama büyüklüğünün 874,63 m² olduğu saptanmıştır. Ölüm oranlarının yaz ve kış evresinde farklı olup, yazın %8,93 kışın bu oranın %6,17 olduğu hesaplanmıştır. İşletmede yapılan çalışmada etlik piliçlerin ortalama kesim yaşının 41,5 gün, yem tüketiminin 3,60 kg/civciv, yemden yararlanma oranının ise 1,93 kg olduğu hesaplanmıştır.

Ertürk (2001), Ankara'nın Kızılcahamam ilçesinde yaptığı çalışmada 50 etlik piliç işletmesine ait bir yıllık veriyi inceleyerek ekonomik bakış açısıyla üretim sonuçlarını yorumlamıştır. 50 işletmede de kapasite kullanım oranının %93,51; ölüm oranında %3,29 olduğu saptanmıştır. İşletmede toplam işgücünün %5,20'sinin yabancı işgücü olduğu görülmüştür. İşletmelerin ortalama kümes büyüklüğünün 535 m² olarak hesaplanmıştır. Ekonomik analiz sonuçlarına göre değişken masraflar içinde en büyük payı %70,51 ile yem masrafı alırken %16,56 ile civciv masrafı ikinci, %5,07 ile ısıtma masrafı üçüncü sırada yer almıştır. Sabit işletme masrafları içinde %60,38 ile daimi işçilerle, müteşebbis ve aile işgücü karşılığı olarak ayrılan kalem en büyük payı alırken, %25,01 ile amortismanlara ayrılan miktar ikinci, %14,61 ile bina tamir-bakım masrafları üçüncü sırada yer almıştır. Yem dönüşüm oranının 1,91 kg ile 1,65 kg arasında değiştiği, işletmelerde 1 kg yem kullanımı ile ortalama 1,79 kg canlı ağırlık sağlandığı belirlenmiştir.

Türkyılmaz (2006), Aydın ilinde yapılan çalışmasında 62 etlik piliç işletmesine anket çalışması yapılmış veri çalışmasında ki-kare analiz metodu kullanılmıştır. Yapılan çalışma ile üreticilerin sosyo-ekonomik durumları ve işletmenin teknik üretim parametreleri incelenmiştir.

Çiçek ve Tandoğan (2007), yaptıkları çalışmaları ile 1990-2004 yılları arasında Türkiye'de piliç etini etkileyen unsurları, bu süreçler içerisinde ortaya çıkan enflasyon ve ekonomik krizlerin meydana getirdiği koşullar içerisinde değerlendirilmiştir. Dışa bağımlı olarak yem ve civciv kullanımında dışa bağımlılığın piyasa fiyatlarında

olumsuzluklara neden olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte sektörün yapısal sorunlarına çözüm önerileri sunulmuştur.

Demirci (2008), Ankara’da yaptığı çalışmasında piliç eti fiyat araştırması için Türkiye piliç eti üretiminin %30’unu yapan özel kesime ait firmaların bölge bayilerinden bir yıllık fiyat verilerini toplayarak piliç eti fiyat araştırmasını gerçekleştirmiştir. Meydana gelen fiyat değişimlerini etkileyen temel faktörlerin tespitini yapmıştır ve elde ettiği istatistiki verileri değerlendirmiştir. Bununla ilgili fiyat dalgalanmalarının önüne geçebilmek için yöntemler tespit edilmiştir. Yapılan araştırma kapsamında üç firmanın yıllık bütün ve parça piliç eti üretimine ilişkin verileri; toptan ve perakende satış fiyatları ile birlikte, üç aylık ortalama fiyatlar endeksler oluşturularak değerlendirilmiştir.

Alkurt (2010), Bolu il merkezi ve ilçelerinde faaliyette bulunan 175 etlik piliç işletmesinde topladığı bir yıllık üretim verileri kapsamında maliyeti oluşturan en büyük payın %69,17 ile yem olduğunu daha sonra % 22,95 ile civcivin yer aldığını tespit etmiştir. Diğer maliyetlerin ise %1,39 ile ısıtma, %0,80 ile işçilik, %0,75 ile aşı-ilaç ve teknik eleman, %0,52 ile elektrik, %0,68 ile altlık, %0,36 ile canlı tavuk yükleme ve %0,23 ile bakım onarım maliyetleri olarak hesaplanmıştır. Araştırmada civciv başına yem tüketimi ortalama 3 039 gr. ölüm oranı %5,62 ve yemden yararlanma oranı da 1,81 kg tespit edilmiştir.

Yeni ve Dağdemir (2011), çalışmalarında Erzurum ilinde 36 tarım işletmesindeki etlik piliç birimlerinin bir yıllık verileri neticesinde üreticilerin yaş ortalamasının 39,39, ortalama eğitim sürelerinin 7,63 yıl ve üretim periyodunun ortalama 45 gün olduğunu tespit etmiştir.

Demircan ve ark. (2013), araştırmalarında Türkiye’de kanatlı et sektörünün üretim, tüketim, ithalat ve ihracat yönünden dönemin mevcut durumunu ortaya koymuşlardır. Aynı zamansa sektöre ait sorunların yeniden gündeme getirilmiş ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

2.8 Dünya’da Etlik Piliç Yetiştiriciliği Konusunda Yapılan Çalışmalar

Begum (2005), çalışması için Bangladeş’te faaliyet gösteren 50 kanatlı işletmesinde topladığı bir yıllık veriler sonucu, yaş ortalaması 41,46, eğitim ortalaması 6,70 yıl, asıl iş yüzdesi %70, mesleki tecrübe 4,45 yıl ve sözleşmeli üretimde bulunma süresi de 3,54 yıl olarak saptamıştır. Üretim sonuçlarına göre toplam maliyetin %98,1’ini değişken, % 1,9’unu sabit maliyetlerin olduğunu tespit etmiştir. Değişken maliyetlerde ilk olarak %56,2 ile yem yerini almıştır bunun takibinde %28,7 ile civciv, %4,5 ile aşı-tedavi masrafının olduğu saptanmıştır. Sabit maliyetlerde ise yerini ilk sırada %54,3 ile bina amortismanı almıştır. Bunun takibinde ise %26,7 ile arazi kirası, %19,1 ile ekipman amortismanının olduğunu gözlemlemiştir.

Krawczyk ve ark. (2005), Polonya’nın Avrupa Birliği’ne katılımıyla broyler sektörünün ne gibi bir değişime uğrayacağını ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmada, deneysel olarak bir işletmede 8 grup kurmuşlardır. Gruplardan 4 tanesinde Avrupa Birliği’ne katılım sağlanmadan önceki süreçte, diğer 4 tanesinde de Avrupa Birliği’ne katılım sağlandıktan sonraki süreçte üretim gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği’ne katılım sonucunda satış fiyatı ve üretim maliyetlerinin değişimi noktasında pozitif bir etki görülmüştür. Ancak Rusya pazarına yapılan ihracatta karşılaşılan blokaj ve mali piyasalardaki istikrarsızlık; Euro kurunda düşüşe sebep olmuş ve yılsonunda ihracat azalırken ithalat artmıştır. Sonuç olarak hem analize katılan işletmelerde hem de Polonya pazarında satın alma fiyatı azalarak üretim maliyetlerinin altında kalmış, üretim yapan işletmeler likidite problemi ile karşılaşmışlardır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1 Çalışma Alanının Coğrafik Özellikleri

3.1.1 Konumu

Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu bölümünde yer alan Uşak, 38°13' ve 38° 56' enlemleri ile 28° 48' ve 29° 57' boylamları arasında, Ege Bölgesi ile İç Anadolu bölgesinin birbirlerinden ayrıldığı İç batı Anadolu eşiğinin batı kenarında konumlanmıştır. Kuzeyde Kütahya, doğuda Afyon, güneyde Denizli ve batıda Manisa illeri bulunmaktadır. 5.341 km² yüzölçümü ile ülke yüzölçümünün %0,7 lik kısmını oluşturmaktadır (Anonim, 2019a).

3.1.2 İklim Şartları

Kuzeyinde Şaphane, Kuzeydoğusunda Murat Dağı, Güneydoğuda Bulkaz Dağı ile çevrilidir. Uşak-Kütahya il sınırını oluşturan Murat Dağı volkanik yapılıdır. Coğrafi konumundan dolayı Akdeniz iklimi ile İç Anadolu'nun karasal iklimi arasında kaldığından bitki örtüsü de buna benzer bir durum göstermektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise iç Anadolu'ya göre daha ılık geçen bir karasal iklim egemendir. Ege Denizi üzerinden gelen bulutların getirdiği yağışlar, il iklimini Orta Anadolu ikliminden ayırır (Anonim, 2019b).

Uşak ilinin iklimi Ege ve İç Anadolu bölgeleri arasında bir geçiş özelliği gösterir. Daha çok karasal iklim hüküm sürer. Yazları sıcak, kışları uzun ve sert geçer. Senelik yağış miktarı 430 mm ile 700 mm arasındadır. Sıcaklık -24°C ile +39,8°C arasında seyrederek 0°C altında geçen gün sayısı 70'dir. Yağışların çoğu kışın yağar. Yazın yağış oldukça azdır (Anonim, 2019c).

Çizelge 3.1 Uşak ili ortalama sıcaklık değeri (°C)

	Ortalama Sıcaklık	En Yüksek Sıcaklık	En Düşük Sıcaklık
Ocak	2.3	18.3	-19.9
Şubat	3.3	23.6	-15.0
Mart	6.1	27.0	-12.5
Nisan	10.9	30.0	-6,2
Mayıs	15.6	32.1	-1,0
Haziran	19.9	36.6	2,9
Temmuz	23.4	40.2	7.4
Ağustos	23.4	38.2	6.8
Eylül	19.1	36.5	2.0
Ekim	13.6	32.6	-4.8
Kasım	8.2	26.0	-11.8
Aralık	4.1	21.8	-18.9
Yıllık	12.5	40.2	-19.9

Kaynak (Anonim, 2019d)

3.2 Etlik Piliç Sayıları

Uşak ilinde il ve ilçe merkezlerinde çalışmamız için temel alınan işletme sayıları ve bu işletmelerin ilçelere dağılımları çizelge 3.2 de verilmiştir.

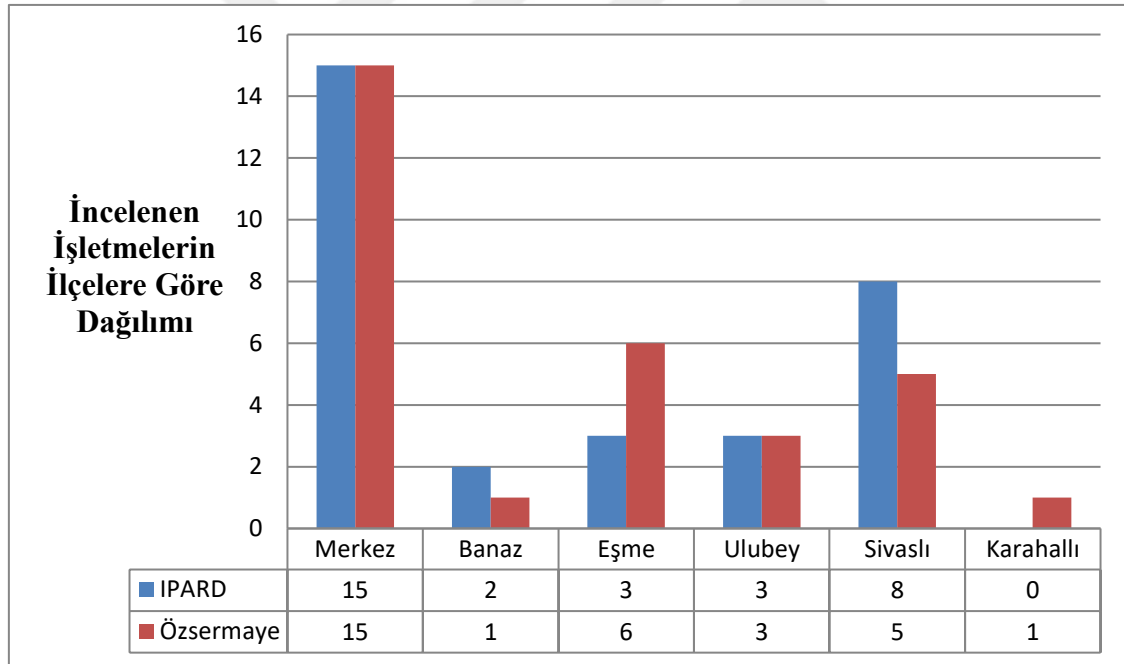
Çizelge 3.2 Uşak iline ait işletme sayıları (adet)

	İşletme Sayısı	Kümes Sayısı	Kapasite	Kümes Ortalaması
Merkez	47	73	2 052 647	28 118,45
Banaz	3	6	122 000	20 333,33
Eşme	144	216	5 660 000	26 203,70
Sivaslı	15	31	920 020	29 678,06
Ulubey	13	19	461 400	24 284,21
Karahallı	1	1	30 000	30 000
Toplam	231	346	9 246 067	26 722,74

Kaynak: (Uşak, 2018)

3.3 Anket Çalışmalarının Yürütülmesi

Çalışma 2 grup halinde yürütülmüştür. Çalışmanın ana materyali de olan 1. grup IPARD I programı ile desteklenmiş, Uşak ili merkez köyleri ve 5 ilçesinde faaliyet gösteren, 31 adet kanatlı eti üretim tesisleridir. Çalışmanın 2. grubunu ise IPARD desteklerinden bağımsız olarak, tamamıyla kendi özsermayeleri ile kurulmuş yine Uşak ili merkez köyleri ve 5 ilçesinde faaliyette bulunan, rastgele seçilmiş 31 adet kanatlı eti üretim tesisleri oluşturmaktadır. Bu 2 grubun teknik altyapısı, işletme özellikleri ve organizasyon modeli, üretim/pazarlama teknikleri, birim alanda üretilen hayvan sayıları ve IPARD programı hakkındaki genel düşünceleri/beklentileri ile ilgili anket soruları eşliğinde incelenmiştir. Elde edilen rakamsal sonuçlar “Microsoft Excel” programında cevapların orantısal dağılımlarına göre hesaplanmıştır.

Şekil 3.1 Anket yapılan işletmelerin ilçelere göre dağılımı

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

Uşak ili merkez ve ilçelerinde, IPARD hibe desteklerinden yararlanılarak yapılmış kümesler ile işletmecilerin kendi özsermayeleri ile kurdukları etlik piliç üretim işletmeleri karşılaştırılmıştır. İşletmelerin; Demografik ve Sosyo-ekonomik, İşletme, Kümes, Yetiştiricilik, Sağlık Koruma özellikleri ve IPARD memnuniyeti ile ilgili anket çalışmalarının sonuçlarına göre işletmelerin karşılaştırılmaları incelenmiş ve elde edilen sonuçlar, konuyla ilgili yapılmış diğer çalışmalarla karşılaştırılmıştır.

4.1 Demografik ve Sosyo-ekonomik Yapı

4.1.1 İşletme Sahipleri Hakkında Bilgiler

4.1.1.1 İşletme Sahibi Yaş Bilgisi

Çalışmamızda, Uşak ilinde üretim yapan etlik piliç yetiştiricilerinin yaş ortalaması 47,77 olarak bulunmuştur. İşletmesini IPARD desteklerinden faydalanarak kuran işletmelerde yaş ortalaması 46,13 olarak hesaplanırken, kendi özsermayesi ile kuran işletmelerde 49,42 olduğu görülmüştür. İşletme sahiplerinin; IPARD grubunda %3,23'ünün 0-29 yaş; %25,81'inin 30-39 yaş; %35,48'inin 40- 49 yaş; %22,58'inin 50-64 yaş aralığında; %12,90'mın 65 ve üzeri yaşta olduğu tespit edilmiştir. Özsermaye grubunda ise %3,23'ünün 0-29 yaş; %16,13'ünün 30-39 yaş; %29,03'ünün 40-49 yaş; %35,48'inin 50-64 yaş aralığında; %16,13'ünün ise 65 ve üzeri yaşta olduğu görülmüştür. IPARD hibelerine başvuran kişilerin yaş ortalamasının, Uşak ili ortalamasına göre daha küçük ve özsermaye grubuna göre daha genç yatırımcılardan oluştuğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.1 İşletmeci yaş bilgisi

Yaş Aralığı	IPARD grubu		Özsermaye grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
0 - 29	1	3,23	1	3,23	2	3,23
30-39	8	25,81	5	16,13	13	20,97
40- 49	11	35,48	9	29,03	20	32,25
50-64	7	22,58	11	35,48	18	29,03
65 ve Üzeri	4	12,90	5	16,13	9	14,52
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Türkyılmaz (2006), Aydın ilinde yaptığı çalışmada, faaliyet gösteren işletmelerde, işletme sahip ve/veya yöneticilerinin %51,6'sinin 40-49 yaş arasında, %21 oranında 30-39 yaş arasında, %27,4 oranında işletmecinin ise 50 yaş ve üzeri olduğunu bildirmiştir.

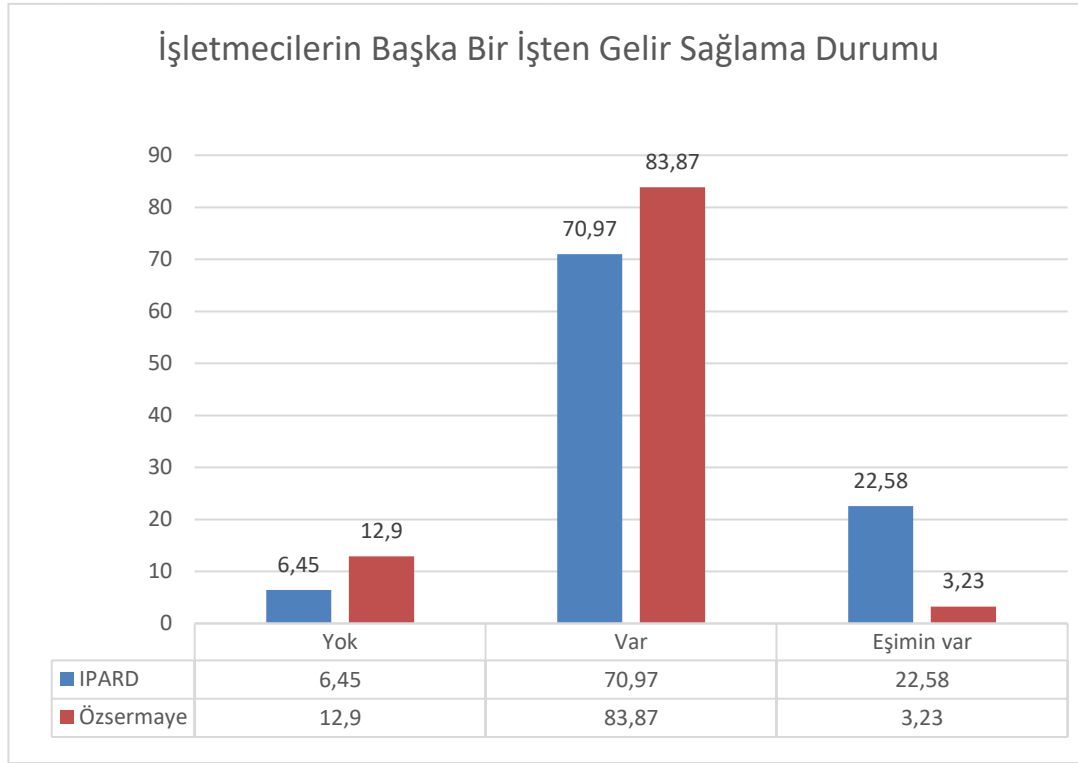
Yeni (2012), Doğu Marmara Bölgesinde yaptığı çalışmada, Bolu ili için üreticilerin yaşlarının kapasite grupları itibariyle 43-49 yaş aralığında değiştiğini ve Bolu ili için kapasite grupları itibariyle yaş ortalamasını 46,4 olarak tespit etmiştir. Düzce ilinde mevcut işletmelerde yetiştiricilerin yaşlarının 43-55 yaş aralığında değiştiğini, Düzce ilinde faaliyet gösteren işletme sahiplerinin yaş ortalamasının 48,47 olduğunu bildirmiştir. Kocaeli ili için üreticilerin yaşlarının 46-58 arasında değiştiğini ve yaş ortalamasının 50,40 olduğunu, Sakarya faaliyet gösteren üreticilerin yaşlarının ise 35- 49 yaş aralığında ve yaş ortalamalarının 44,83 olduğunu bildirmiştir.

Boyraz (2016), Malatya il ve ilçelerinde yaptığı çalışmada, işletmecilerin genel yaş ortalamasının 46,8 olduğunu, %19,7 oranında işletmecinin 41 yaşından küçük, %52,6 oranında 41-50 yaş arasında ve %27,7 oranda işletmecinin ise 50 yaşından büyük olduğunu bildirmiştir.

Çalışmamız sonucunda; Uşak ilinde faaliyette bulunan yetiştiricilerin Bolu ve Sakarya illerinde bulunan yetiştiricilerden daha yaşlı, Düzce ve Kocaeli illerinde bulunanlardan daha genç ve Malatya ile Aydın illerinde yetiştiricilik yapan işletmecilerle ortalama aynı yaş grubunda olduğu ortaya çıkmaktadır.

4.1.1.2 İşletme Sahibinin Gelir Sağlama Durumu

Çalışmamızda, IPARD grubu işletmecilerinin %6,45'inin başka bir işle meşguliyetinin olmadığı, %22,58'inin eşinin başka bir işten gelir sağladığı ve %70,97'sinin etlik piliç üretimi yanında başka bir işten de gelir sağladığı tespit edilmiştir. Özsermaye grubu işletmecilerde, etlik piliç yetiştiriciliğinden başka bir işle meşguliyeti olmayan işletmeci oranı %12,90; etlik piliç üretimi yanında başka bir işten de gelir sağlayan işletmecilerin oranı %83,87; eşinin başka bir işten gelir sağladığını belirtenlerin oranı ise %3,23 olarak tespit edilmiştir.

Şekil 4.1 İşletmecilerin başka bir geçim kaynağı varlığı

Türkyılmaz (2006), yaptığı çalışmada, Aydın ilinde yetiştiricilik yapan işletmecilerin %75,8'inin etlik piliç üretimi yanında başka işler yaptığını bildirmiştir. Çalışmamız Uşak ilinde yetiştiricilik yapan işletmecilerin, başka bir işten gelir sağlama durumunun, Aydın ilinde yetiştiricilik yapan işletmecilerle yakın olduğunu ortaya koymaktadır.

4.1.1.3 İşletme Sahibi Eğitim Düzeyi

IPARD grubu işletmeler ile özsermaye grubu işletmelerinin eğitim durumu karşılaştırıldığında, IPARD grubunu oluşturan işletmelerin, %3,23'ünün okuryazar, %19,35'inin ilköğretim, %29,03'ünün ortaöğretim, %48,39'unun yükseköğretim düzeyinde eğitim aldığı tespit edilmiştir. Özsermaye grubu için ilköğretim mezunu %29,03; ortaöğretim mezunu %38,71; yükseköğretim mezunu %32,26'tir. Özsermaye grubunda sadece okuryazar olan işletmeciler bulunmaktadır.

Çizelge 4.2 İşletmeciler eğitim düzeyi

Eğitim Düzeyi	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Okuryazar	1	3,23	0	0,00	1	1,61
İlköğretim	6	19,35	9	29,03	15	24,19
Ortaöğretim	9	29,03	12	38,71	21	33,87
Yükseköğretim	15	48,39	10	32,26	25	40,32
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Yenilmez (2005), çalışmasında, Çukurova Yöresinde (Adana ve İçel İlleri) üretim yapan kümes sahiplerinin, %11,3'ünün ise okur-yazar, %55,3'ünün ilkokul, %13,2'sinin ortaokul, %5,7'sinin lise ve %14,5'inin yüksekokul mezunu olduğunu bildirmiştir. Türkyılmaz (2006), çalışmasında işletme sahip ve/veya yöneticilerinin %56,5inin ilkokul, %24,2'sinin ortaokul, %11,3'ünün lise ve %8,1'inin ise yükseköğretim düzeyinde eğitim aldığını bildirmiştir. Boyraz (2016), Malatya il ve ilçelerinde yaptığı çalışmada, kümes sahiplerinin %46 oranında ilkokul, %22,3 ortaokul, %30,2 lise ve %1,5 üniversite mezunu olduğunu bildirmiştir.

Çalışmamız, IPARD grubu işletmecilerin eğitim düzeyi ortalamasının özsermaye grubuna göre daha üst düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmamız, Yenilmez (2005), Türkyılmaz (2006) ve Boyraz (2016)'ın bulgularıyla karşılaştırıldığında, Uşak ilinde anket uygulanan işletmelerin eğitim düzeyinin diğer araştırma yapılan illerden daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

4.1.1.4 İşletme Sahibi Mesleki Anlamda Eğitim Bilgisi

Etlik piliç üretimi yapmak için, Veteriner Hekimlik, Veteriner Sağlık Teknisyenliği, Zooteknist gibi mesleki eğitim alma durumunu sorguladığımız sorumuzda, IPARD grubundaki kişilerin %87,10'unun ilgili alanlarda mesleki eğitim almadığını, %12,90'ı ise aldığını belirtmektedir. Bu oranlar özsermaye grubu için %80,65 eğitim almamış, %19,35 ise eğitim almış kişilerden oluşmaktadır. Çalışma sonucunda, özsermaye grubunu oluşturan işletmelerde mesleki eğitim oranının, IPARD grubuna göre yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.3 İşletmeciler mesleki eğitim bilgisi

Mesleki Eğitim	IPARD		Özsermaye		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Almadım	27	87,10	25	80,65	52	83,87
Aldım	4	12,90	6	19,35	10	16,13
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.1.1.5 İşletme Sahibinin Hayvancılık Hakkında Tecrübesi

Hayvansal üretimde, karşılaşılabilecek sorunlarla mücadele için deneyime sahip olma önemli bir etkidir. İşletmecinin hayvancılık hakkında bilgi birikimi, IPARD grubu için %70,97'lük orandaki hayvancılık alanında deneyim sahipliği, özsermaye grubu için %61,29 oranında bulunmuştur. IPARD hibelerinden faydalanan işletmelerin hayvancılık deneyiminin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.4 İşletmecinin çiftçilik/hayvancılık hakkında tecrübesi

Tecrübe Durumu	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Tecrübesi Var	22	70,97	19	61,29	41	66,13
Tecrübesi Yok	9	29,03	12	38,71	21	33,87
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.1.1.6 İşletme Sahibinin Tavukçuluk İle İlgili Deneyimi

Çalışmamızda, IPARD grubu işletmecilerinde %58,06 oranında olan tavukçuluk deneyimi, özsermaye grubu işletmelerinde %54,84 oranında tespit edilmiştir.

Çizelge 4.5 İşletmeci tavukçuluk hakkında deneyimi

Tavukçuluk	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Deneyimi Var	18	58,06	17	54,84	35	56,45
Deneyimi Yok	13	41,94	14	45,16	27	43,55
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Yenilmez (2005), çalışmasında işletme sahiplerinden %73,6'sının tavukçuluğa başladıklarında herhangi bir tecrübesinin olmadığı ve %97,3'ünün de sonradan tavuk yetiştiriciliği konusunda herhangi bir eğitim almadıklarını bildirilmiştir. Boyraz (2016), çalışmasında Malatya genelinde incelenen kümeslerde, tavuk yetiştiriciliğinde deneyime sahip işletmecilerin %92,2 oranında olduğunu, %7,8 lik oranda işletmecinin ise deneyim sahibi olmadığını bildirmiştir. 1-2 yıllık deneyim sahibi işletmeleri %9,2; 3-4 yıllık deneyim sahiplerinin %17,1; 5-6 yıllık deneyim sahibi işletme oranını %10,5 ve 6 yıldan fazla deneyime sahip işletme oranını ise %63,2 olduğunu bildirmiştir.

Çalışmamızda, anket uyguladığımız etlik piliç yetiştiriciliklerinin deneyim oranının, Yenilmez (2005) tarafından yapılan çalışma sonucuna göre yüksek, Boyraz (2016) tarafından yapılan çalışma sonucuna göre düşük olduğu tespit edilmiştir.

İşletme sahibinin ailesine ait başka kümesin olup olmadığı sorusuna, IPARD grubu yetiştiricilerinin %54,84'ü kendisi ve/veya ailesine ait başka kümeslerin olduğu cevabını verirken, özsermaye grubunu oluşturan işletmelerde %51,61'lik oranda kendisi ve/veya ailesine ait başka kümeslerin varlığı ortaya çıkmıştır. IPARD grubunu oluşturan işletmelerin kendisi ve/veya ailesine ait başka kümeslere daha fazla oranda sahip olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.6 Başka kümes varlığı

Başka Kümes Varlığı	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Var	17	54,84	16	51,61	33	53,22
Yok	14	45,16	15	48,39	29	46,78
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.1.2 İşletme Arazisi Hakkında Bilgiler

4.1.2.1 Arazi Varlığı

IPARD grubunda bulunan işletmelerin %16,13'ü 5 dekar ve daha az arazi varlığına sahipken, özsermaye grubu için 5 dekar ve altı arazi varlığı olan işletme bulunmamıştır. 6-10 dekar arasında arazi varlığına ait bulgu iki grup içinde eşit orandadır. Özsermaye grubunda bulunan işletmelerde 11-15 dekar arasında arazi varlığı daha fazla iken bu oran IPARD grubu için % 16,13 olarak bulunmuştur. 16-20 dekar arazi varlığı bulunan işletmeler IPARD grubu için %12,90; özsermaye grubu için %16,13 oranındadır. 20 dekar ve üzeri arazi varlığı olan işletmeler özsermaye grubunda %19,35; IPARD grubu için %12,90 olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucuna göre, Uşak ilinde incelenen kümeslerin kurulu oldukları arazi varlığının birbirine yakın olduğu sonucu çıkmıştır.

Çizelge 4.7 İşletmenin arazi varlığı (da)

Arazi Varlığı	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
0 - 5	5	16,13	0	0,00	5	8,06
6 - 10	13	41,94	13	41,94	26	41,92
11- 15	5	16,13	7	22,58	12	19,35
16- 20	4	12,90	5	16,13	9	14,52
20 da ve üzeri	4	12,90	6	19,35	10	16,13
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Yenilmez (2005), çalışmasında Çukurova yöresinde (Adana ve İçel illerinde) incelenen işletmelerden %55,3'ünü 5 dönüm ve daha az, %14,5'ini 6-10 dönüm; %30,2'sini 11 dönüm ve daha fazla arazi varlığına sahip işletmeler olarak belirlemiştir. Boyraz (2016) çalışmasında, incelenen işletmelerin 5 dönüm ve daha az olanların oranını %15,5, 6-10 dönüm arası araziye sahip işletme varlığını %44,4, 10-15 dönüm arasında araziye sahip işletme oranını %24,6, 15 dönüm ve daha fazla arazi varlığına sahip işletmelerin oranının ise %15,5 olduğunu bildirmiştir.

4.1.2.2 Mülkiyet Bilgisi

Yatırım arazisinin mülkiyet bilgisi, işletmenin sürekliliği ve kiralama giderleri anlamında önem arz etmektedir. Arazisi veya işletme üzerindeki hak ve alacaklar, muhtemel bir anlaşmazlıkta işletmenin sürekliliği açısından sorun olabilmektedir. Çalışmamızda arazinin resmi tapu kayıtlarında bizzat işletmeci adına kayıtlı olması durumu “kendi arazisi”, eş dahil 1. ve 2. derece akrabalarına ait arazi olması durumu “aileye ait arazi”, 3. derece akrabalar ve/veya 3. kişilerden belirli bir ücret karşılığında kiralanan araziler olması durumu ise “kiralık arazi” olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda IPARD grubu işletmelerin yatırım arazisinin %96,77'si kendine ait arazi iken özsermaye grubuna ait işletmelerde kendine ait arazi varlığı %64,52 oranındadır. Yatırım yerinin ailesine ait arazi olduğunu belirten işletme sayısı özsermaye grubu için %35,48 oranında bulunmaktadır. Her iki grupta da yatırım yerini kiralık olarak temin eden işletme bulunmamaktadır. Özsermaye grubuna ait işletmelerde yatırım yerinin ailesine ait arazi olma durumu genellikle eşine ait arazinin muvafakatname ile kullanılmasından dolayıdır.

Çizelge 4.8 İşletme arazisinin mülkiyet bilgisi

Mülkiyet Durumu	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Kendi arazisi	30	96,77	20	64,52	50	80,65
Kiralık arazi	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Aileye ait arazi	1	3,23	11	35,48	12	19,35
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.1.3 İşletme Çalışanları Hakkında Bilgiler

4.1.3.1 Çalışan Sayısı

Çalışmamızda IPARD grubu işletmelerin işgücü dağılımında %70,97 oranında 1 kişi ile %3,23'ünde 2 kişi ile %19,35 oranında bakıcı evinde konaklayan aile fertlerini oluşturan karı-koca tarafından, %6,45'inde ise işletmeci tarafından bizzat idare edilebildiği tespit edilmiştir. Özsermaye grubunu oluşturan işletmeler için ise 1 kişiyi istihdam eden işletme oranı %41,94; 2 kişiyi istihdam eden işletme oranı %16,13; bakıcı evinde konaklayan karı kocayı işgücü olarak kullanan işletme oranı %16,13; işgücü gideri olmayıp işletmecinin kendisinin çalıştığı işletme oranı %25,81 olarak tespit edilmiştir. Anket sonucuna göre IPARD grubu işletmelerin işgücü satın alma oranının özsermaye grubuna göre daha fazla olduğu, özsermaye grubu işletmelerinin IPARD grubuna göre işletmede hem çalışan hem de yönetici olarak daha fazla görev aldığı tespit edilmiştir.

Çizelge 4.9 İşletmede çalışan bilgisi

Çalışan Bilgisi	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
1 Kişi	22	70,97	13	41,94	35	56,45
2 Kişi ve üzeri	1	3,23	5	16,13	6	9,68
Aile	6	19,35	5	16,13	11	17,74
Kendisi	2	6,45	8	25,81	10	16,13
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Türkyılmaz (2006) yaptığı çalışmada, incelediği işletmelerde 1 kişi istihdam eden işletme oranı %43,6, 2 kişi istihdam eden işletme oranı %24,2, 3 kişi istihdam eden işletme oranını %4,8, kiralık çalışan bulunmayan, işletme sahibinin hem yönetici hem de çalışan olarak bulunduğu işletme oranını ise %27,4 olarak bildirmiştir.

Köse ve Durmuş (2014), tarafından Ordu ilinde incelenen kümeslerin, %82,4'ünde 1 çalışanın istihdam edildiği; %17,6'sında 2 çalışanın istihdam edildiği

bildirilmiştir. Boyraz (2016) çalışmasında, Malatya ilinde incelenen kümeslerin, %37,6 sında 1-2 çalışan, %3,9 unda 3-4 çalışanın istihdam edildiği ve işletmelerin %58,5 inde ise kiralık çalışan bulunmadığı, işgücünün işletmeci tarafından karşılandığı bildirmiştir.

4.1.3.2 Çalışanların Cinsiyet Dağılımı

IPARD grubu işletmelerde çalışanların %77,42 si erkek, %22,58 i kadın çalışan iken, Özsermaye grubu işletmelerde erkek çalışanlar %80,65 lik oran ile daha fazladır. Özsermaye grubu işletmelerde kadın çalışan oranı %19,35 olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde çalışan kadınlar genellikle kendisine ait işletmede çalışan kadın girişimcilerden ve kocasıyla beraber işgücünü oluşturan kadınlarından oluşmaktadır.

Çizelge 4.10 Çalışanların cinsiyet bilgisi

Cinsiyet	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Erkek	24	77,42	25	80,65	49	79,03
Kadın	7	22,58	6	19,35	13	20,97
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.1.3.3 Çalışanların Eğitim Düzeyi

İncelenen kümeslerde çalışanların, IPARD grubu işletmelerde %74,19 oranında ilköğretim mezunu olduğu görülürken bu oran özsermaye grubu işletmelerde %83,87 oranındadır. Ortaöğretim mezunu çalışanların IPARD grubunda %25,81'lik oranla özsermaye grubu işletmelerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Yükseköğretim düzeyinde eğitim alan çalışan sadece özsermaye grubunda 1 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada eğitim alanı hayvancılık bakımı ile ilgili değildir. IPARD grubu işletmeciler, özsermaye grubu işletmecilere göre eğitim düzeyi daha yüksek olan kişilerin işgücünden faydalanmaktadır.

Çizelge 4.11 Çalışanların eğitim düzeyi

Eğitim Düzeyi	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Okuryazar	0	0,00	0	0,00	0	0,00
İlköğretim	23	74,19	26	83,87	49	79,04
Ortaöğretim	8	25,81	4	12,90	12	19,35
Yükseköğretim	0	0	1	3,23	1	1,61
Toplam	31	100,0	31	100,0	62	100

Yeni (2012), çalışmasında, yetiştiricilerin eğitim yıllarını, Bolu ili için 5,95 Düzce ili için 5.00; Kocaeli ili için 5,20 ve Sakarya ili için 6,81 olarak bildirmiştir. Türkyılmaz (2006), çalışmasında, ilkokul mezunu çalışanların, %80,7; ortaöğretim mezunu çalışanların, %18,2; lise mezunu çalışanların %1,1 oranında olduğunu bildirmiştir.

4.1.3.4 Çalışanların Tavukçuluk Deneyimi

Çalışmamızda IPARD grubu işletmelerde işletme bünyesinde çalışanların Özsermaye grubunda bulunan işletmelerdeki çalışanlara göre daha fazla deneyim sahibi olduğu tespit edilmiştir. IPARD grubu işletmelerde deneyim sahibi çalışan oranı %61,29, özsermaye grubu için %45,16 oranındadır.

Çizelge 4.12 Çalışanların tavukçuluk ile ilgili deneyimi

Tavukçuluk Deneyimi	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Deneyimi Var	19	61,29	14	45,16	33	53,22
Deneyimi Yok	12	38,71	17	54,84	29	46,78
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.2 İşletme Özellikleri

Entegre Kanatlı Et Üretim Tesisi: Ana faaliyet konusu olan piliç eti üretimi sırasında yem hammaddelerinin alınması, depolanması, yem fabrikasında işlenmesi, ana damızlık kümesleri, damızlık kümesleri, kuluçkahane, etlik piliç kümesleri, kesimhane, piliç etinin işlenmesi, pazarlanması, atıkların değerlendirilmesi süreçlerinin tümünün bir arada olduğu işletmeler olarak değerlendirilmektedir.

Anket çalışması yapılan işletmelerin hiçbirinin entegre kanatlı et üretim tesisi olmadığı, tamamının sözleşmeli üretim modelini benimsemiş, piliç eti ticareti yapan işletmeler adına fason üretim yapan yetiştiriciler olduğu tespit edilmiştir.

Boyraz (2016), çalışmasında, Malatya ilinde üretim yapan işletmelerden %94,8'inin sözleşmeli üretim yaptığını bildirmiştir. Uşak ilinde sözleşmeli üretim oranı %100 olarak hesaplanmıştır.

4.2.1 İşletmenin Fiziksel Özellikleri

Çalışma sonucuna göre, anket yapılan işletmelerin tamamının sözleşmeli üretim yaptığı ve işletme bünyesinde yem hazırlama ünitesi, kuluçkahane, damızlık kümesi ve kesimhane bulunmadığı tespit edilmiştir.

4.2.1.1 Bakıcı Evi ve İdare Binası

IPARD grubu işletmelerde yatırım alanında bakıcı evinin bulunma oranı %58,06 olarak hesaplanmıştır. Özsermaye grubunun tamamında, işletmelerde bakıcılar veya işletmecinin kendi konaklaması için planlanmış bina bulunmaktadır. IPARD grubu işletmelerde bakıcı evi olarak ayrı bir yapının, IPARD destekleri kapsamında uygun harcama olarak yer almadığı için planlanmadığı, ihtiyaca göre bakıcı evinin zamanla yapıldığı ortaya çıkmaktadır. IPARD grubu işletmelerde, işletme arazisi içerisinde idare binası %51,61'lik oranda bulunurken, özsermaye grubu işletmelerde işletme binası içerisinde idare binası bulunmamaktadır.

Çizelge 4.13 Bakıcı evi ve idare binası

	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Bakıcı Evi						
Var	18	58,06	31	100,00	49	79,03
Yok	13	41,94	0	0	13	20,97
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00
İdare Binası						
Var	13	48,39	0	0,00	13	20,97
Yok	18	51,61	31	100	49	79,03
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Yenilmez (2012), Çukurova yöresinde incelediği kümeslerde, idare binasının büyük kümeslerde olduğunu, küçük kümeslerde olmadığını, incelediği kümeslerin %95,6'sında bakıcı evi bulunduğunu bildirmiştir.

4.2.1.2 İşletme Bünyesinde Kayıtlı Motorlu Araçlar

Çalışmamızda, IPARD grubu işletmelerde traktör ve traktöre bağlı kepçe, römork vb. makine ekipman varlığı %58,06 oranında; işletmeye ait herhangi bir motorlu aracı bulunmayanların oranı ise %41,94 oranında bulunmuştur. Özsermaye grubunda motorlu araca sahip işletme oranı %67,74; motorlu araç bulunmayanların oranı ise %32,26 oranındadır.

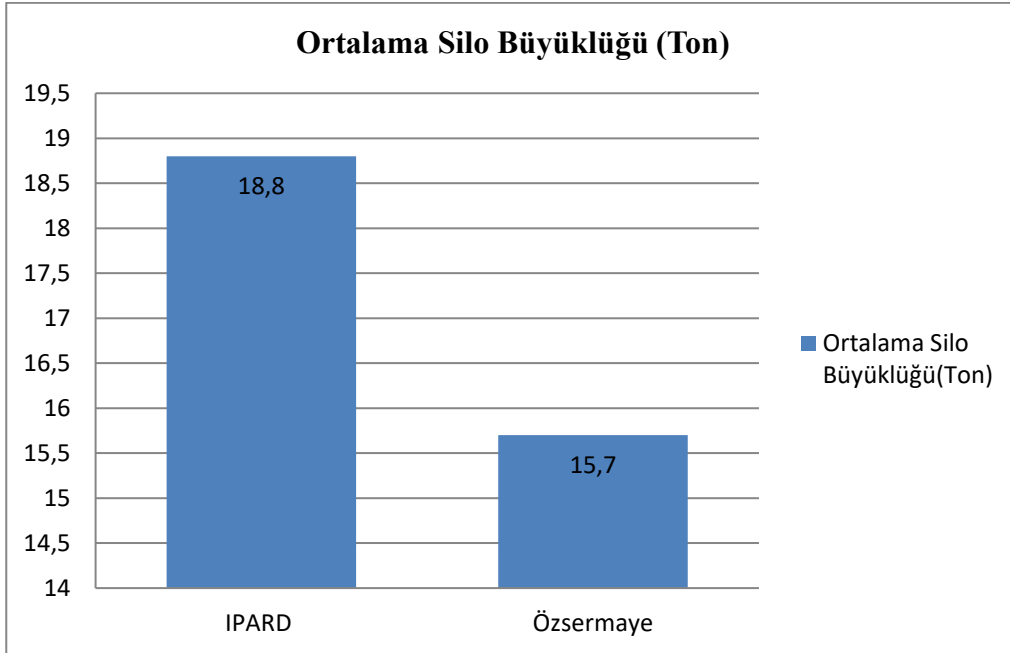
Motorlu aracı bulunmayan işletmeler, işletme kapsamında traktör, römork, kepçe gibi araçlara her zaman ihtiyaç duymadıklarını, dönem sonu altlık temizliğinin yapılacağı zamanlarda, bu tip araçları günlük kiralık ve/veya çiftçilik yapan kişilerden karşıladıklarını ifade etmişlerdir. İşletmecilerin yatırım planlarında, işletmelerine traktör, römork, kepçe gibi makine ekipman alımı vardır.

Çizelge 4.14 İşletmede bulunan motorlu araç bilgisi

Motorlu Araç	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Var	18	58,06	21	67,74	39	62,90
Yok	13	41,94	10	32,26	23	37,10
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.2.1.3 Silo Yönetim Sistemi

IPARD ve özsermaye grubunda bulunan işletmelerin tamamında yem silosu yer almakta olup işletme kapasitesine göre değişik adet ve değişik büyüklükte oldukları tespit edilmiştir. Sözleşmeli üretim modeli kapsamında firmalardan farklı dönemlerde, farklı formatlarda yemler ihtiyaca göre sözleşmeci firma tarafından gönderilmektedir. IPARD grubu kümeslerde, 1 kümes için ortalama silo büyüklüğü 18,8 ton iken, özsermaye grubu oluşturan kümeslerde, 1 kümes için silo büyüklüğü 15,7 ton olarak hesaplanmıştır. IPARD hibelerinden faydalanılarak alınan silo sisteminin normal ihtiyacı tam olarak karşılayacak şekilde alındığı tespit edilmiştir.

Şekil 4.2 Ortalama silo büyüklüğü

4.2.2 İşletme Kurulum Yeri

4.2.2.1 En Yakın Yerleşim Yerine Olan Uzaklığı

İşletmenin kurulacağı yer, hastalık, ulaşım, nakliye, pazarlama, elektrik ve su gibi kurulum masrafları açısından önem arz etmektedir. Çalışmamızda Uşak ilinde faaliyet gösteren işletmelerin en yakın yerleşim yerine, en yakın sulak alana ve en yakın kesimhaneye olan uzaklıkları araştırılmıştır.

Çizelge 4.15 İşletmenin en yakın yerleşim yerine olan uzaklığı (km)

Uzaklık (Km)	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
0 - 5	4	12,90	16	51,61	20	32,25
6 - 10	8	25,81	6	19,35	14	22,58
11- 15	15	48,39	6	19,35	21	33,87
16- 20	4	12,90	3	9,68	7	11,29
20 km ve üzeri	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

IPARD kapsamında yapılan etlik piliç yetiştiriciliği işletmelerinin en yakın yerleşim birimine uzaklıkları, %48,39'luk oran ile 11-15 km mesafede, %25,81'lik oran ile 6-10 km, %12,90'lık oran ile 16-20 km uzaklıkta kurulmuştur. Özsermaye grubunu oluşturan işletmelerin yarısından fazlasının, %51,61'lik oran ile en yakın yerleşim birimine 0-5 km uzaklıkta, %19,35 oran ile 6-10 km, %19,35 lik oran ile 11,15 ve %99,68'lik oran ile 16-20 km mesafede kurulduğu gözlenmiştir. Her iki grup içinde en yakın yerleşim birimine 20 km üzeri mesafede kurulu işletme bulunmamaktadır.

Yüzbaşı (2012), çalışmasında incelediği etlik piliç işletmelerinin, Balıkesir ili Bandırma ilçe merkezine, %52 oranında 10-20 km, %33 oranında 20-30 km, %15 oranında ise 5-10 km uzaklıkta kurulu olduğunu bildirmiştir.

Boyraz (2016), Malatya ilinde gerçekleştirdiği araştırmasında, incelediği etlik piliç yetiştiriciliği yapan işletmelerin Malatya il merkezine olan uzaklıklarını, %48 oranında 21-39 km arasında, %29,8 oranında 21 km ve daha aşağı, %22,2 oranında 39 km ve daha fazla olarak bildirmiştir.

Çalışmamız; Yeni (2012) ve Boyraz (2016)'ın çalışmalarıyla farklı bir sonuç ortaya koymuştur, pazarlama ve nakliye masraflarının azaltılması noktasında çalışmamızda incelenen işletmelerin Bandırma'daki ve Malatya'daki işletmelere göre kurulum yerinin avantajlı olduğu düşünülebilir.

4.2.2.2 İşletmenin En Yakın Kesimhaneye Olan Uzaklığı

Çalışmamızda, IPARD kapsamındaki işletmelerin, %12,90'nın 0-29 km arasında, %22,58'inin 30-39 km arasında, %19,35'inin 40-49 km arasında, %9,68'inin 50-64 km, %35,48 oranında ise 65 km ve üzeri, en yakın kesimhaneye uzaklıkta kurulduğu tespit edilmiştir. Özsermaye grubunu oluşturan işletmeler için %9,68'inin 0-29 km, %12,90'inin 30-39 km, %16,13'inin 40-49 km, %22,58'inin 50-64 km, %38,71 oranında ise 65 km ve üzeri uzaklıkta kurulduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.16 İşletmenin en yakın kesimhaneye olan uzaklığı (km)

Uzaklık (Km)	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
0 – 29 km arası	4	12,90	3	9,68	7	11,29
30-39 km arası	7	22,58	4	12,90	11	17,74
40- 49 km arası	6	19,35	5	16,13	11	17,74
50-64 km arası	3	9,68	7	22,58	10	15,63
65 km ve üzeri	11	35,48	12	38,71	23	37,09
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.2.2.3 İşletmenin En Yakın Sulak Alana Uzaklığı

Kanatlı yetiştiriciliğinde, işletmelerin sulak alanlara olan mesafesi, göçmen kuşlar tarafından taşınan patojenik etkenlerin işletmeyi etkilemesi açısından önemlidir. IPARD grubu kümeslerde işletme yeri planlanırken sulak alana uzaklık özsermaye grubunu oluşturan kümeslere göre daha uzak planlanmıştır. Günümüz teknolojisi ile kurulan kümeslerde biyogüvenlik tedbirleri göz önünde bulundurulsa da muhtemel bir kontaminasyon riski IPARD grubu kümeslerde, özsermaye grubuna göre daha azdır.

Çizelge 4.17 İşletmenin en yakın sulak alana uzaklığı (km)

Uzaklık (Km)	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
0 - 5	4	12,90	3	9,68	7	11,29
6 - 10	10	32,26	18	58,06	28	45,16
11- 15	16	51,61	9	29,03	25	40,32
16- 20	1	3,23	1	3,23	2	3,23
20 km ve üzeri	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

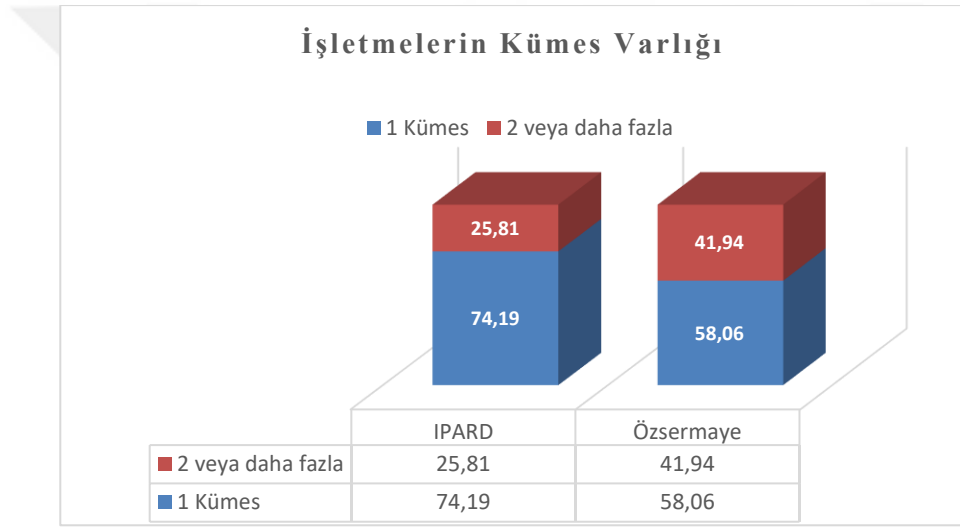
4.2.3 Yatırım Yeri Tercihinde Etkili Olan Hususlar

İşletmecilerin öncelikle tercih ettikleri hususların en önemlileri, yatırım arazinin kendi arazisi olması, ulaşım için yol güzergâhına yakın olması, sulak alana mesafesi, elektrik ve su gibi temel ihtiyaçları gidermek için ilgili idarelerce ruhsatlandırma işleminin yapılabilmesi, arazinin eğim durumu, arazi büyüklüğü, çevrede kümes varlığının olmamasıdır.

4.3 Kümes Özellikleri

4.3.1 Kapasite

Uşak ili merkez ve 5 ilçesinde etlik piliç üretimi yapan 62 adet işletme ve bu işletmelere ait 85 adet kümes incelenmiştir. İşletmelerin, 1 adet kümese sahip işletme oranı IPARD grubu işletmelerde %74,19; özsermaye grubunu oluşturan işletmelerde ise %58,06 olarak hesaplanmıştır. 2 ve daha fazla kümese sahip işletme sayısı IPARD grubu için %25,81; özsermaye grubu için % 41,94'tür. Özsermaye grubu işletmelerde 2 ve daha fazla kümese sahip olma oranı IPARD grubu kümeslere göre daha yüksek bulunmuştur.

Şekil 4.3 İşletmenin kümes varlığı

Yenilmez (2005), Çukurova yöresinde yaptığı çalışmasında, 5000 ve daha küçük kapasiteli kümeslerin oranının %34,6 olduğunu bildirmiştir. Kapasitesi 5001-10000 arasında olan kümesleri %32,7 oranında, 10001-15000 kapasiteli kümesleri %6,9 oranında, 15001-20000 kapasiteli kümesleri %5,7 oranında, 20001-25000 kapasiteli kümesleri %8,8 ve 25001 ve daha büyük kapasiteli kümeslerin oranını ise %11,3 olarak bildirmiştir. Türkyılmaz (2006), çalışmasında, Aydın ilinde 62 etlik piliç işletmesini kapasitelerine göre gruplara ayrılarak incelenmiştir. Buna göre işletmelerin %12,9'u, 0-10000 kapasiteli olarak küçük ölçekli, %51,6'sı 10001-20000 kapasiteli olarak orta ölçekli, %35,5'i, 20001 ve üzeri kapasite ile büyük ölçekli işletme olarak tanımlanmıştır.

Yeni (2012), çalışmasında Bolu ilinde etlik piliç üretimi yapan kümeslerinin %33,3'ünün 1000-5000 kapasiteli, %38,9'unun 5001-10000 kapasiteli, %24'ünün 10001-25000 kapasiteli ve %3,7'sinin 25000-50000 kapasiteli olduğunu bildirmiştir. Düzce ilinde incelediği kümeslerin, %23,8'i 1000-5000, %33,3'ü 5001-10000, %38,1'i 10001-25000 ve %4,7'si 25000-50000 kapasitede olduğunu bildirmiştir. Kocaeli ilinde incelediği kümeslerin %33,4'ünün 5001-10000 kapasiteli, %60'ının 10001-25000 kapasiteli ve %6,6'sının 25000-50000 kapasiteli olduğunu, Sakarya ilinde ise %3,1'inin 1000-5000 kapasiteli, %31,2'sinin 5001-10000 kapasiteli, %53,1'inin 10001-25000 kapasiteli ve %12,5'inin 25000-50000 kapasitede olduğu bildirilmiştir.

4.3.2 Kümes Yönü

Kümeslerin uzun ekseni, doğu-batı doğrultusunda planlanmalıdır. Doğü-batı eksenli yönlendirme ile kışın güneşten etkin yararlanma, yazınsa korunma sağlanmış olur (Türkoğlu ve Sarıca, 2014). Çalışmamızda kümeslerin, arazi şartlarına uygun olarak planlandığı, doğu-batı ekseninde bulunan IPARD grubu kümeslerin %64,52 oranında, özsermaye grubu kümeslerin ise %54,84 oranında olduğu tespit edilmiştir

4.3.3 Kümes Katı

Çalışmamızda IPARD grubu kümeslerin tamamının tek katlı olarak kullanıldığı, 2 katlı işletme bulunmadığı tespit edilmiştir. Özsermaye grubu işletmelerin %93,55'i tek katlı olarak planlanırken, %6,45'i 2 katlı kümes olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.4 İki katlı kümes örneği

4.3.4 KÜMES ENİ

Kümes eni ve boyu kümesin kapasitesi ve arazi şartlarına göre değişmektedir. IPARD grubu kümeslerde 15 m ve altı kümes enine sahip işletme oranı %22,58; 15-16m aralığında kümes enine sahip işletme oranı %9,68; 16 m ve üstü enine sahip kümes oranı ise %67,74 olarak tespit edilmiştir. Özsermaye grubu kümeslerde en oranları sırasıyla %35,48; %45,16 ve 19,35 oranında tespit edilmiştir. IPARD grubu kümeslerin kümes en ortalaması 15,25 m olarak hesaplanırken, özsermaye grubunda 15,76 m olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.18 Kümes eni (m)

Kümes Eni	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
15 m ve altı	7	22,58	11	35,48	18	29,03
15-16 m	3	9,68	14	45,16	17	27,42
16 m ve üstü	21	67,74	6	19,35	27	43,55
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Yüzbaşı (2012), çalışmasında incelediği kümeslerin %97'sinin 10 m'den küçük genişliğe sahipken, %3'ünün 12 m'den büyük genişliğinin olduğunu bildirmiştir. Boyraz (2016), Malatya ilinde çalışma yaptığı kümeslerin 12 m ve daha küçük genişliğe sahip olanlarının oranını %29,5; 12-15 m arasında genişliğe sahip kümes oranını %57,8 ve 15m'den büyük genişliğe sahip işletme oranını ise %12,7 olarak bildirmiştir. Uşak ilinde incelenen kümeslere göre, Uşak ilinde kümes eni Yüzbaşı (2012) ve Boyraz (2016)'ın bulgularıyla farklılık göstermektedir.

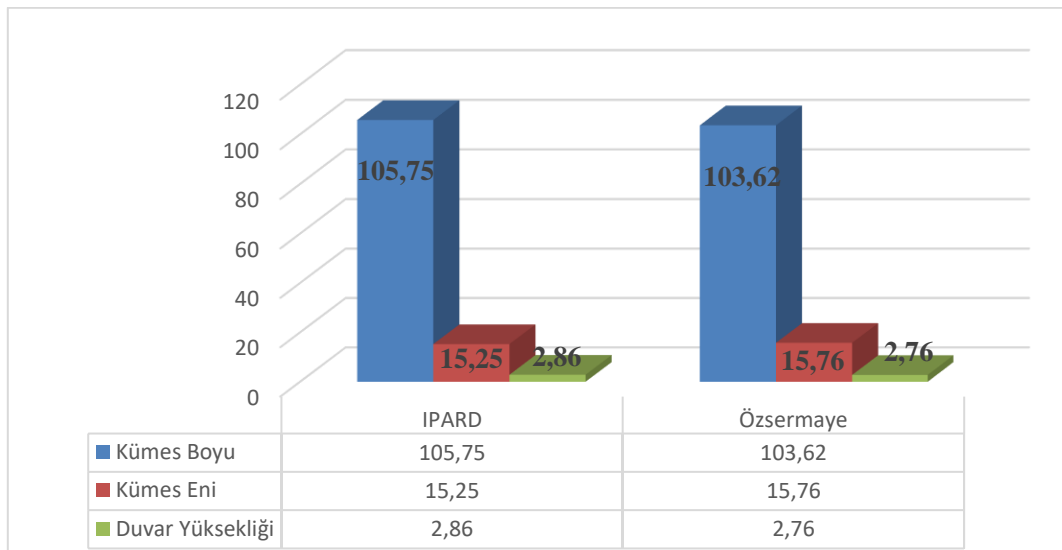
4.3.5 Kümes Boyu

IPARD grubuna ait kümeslerin boy ortalaması 105,75m, özsermaye grubuna ait kümeslerde ise 103,62 m olarak hesaplanmıştır. IPARD grubu işletmelere ait kümesler genellikle 101-110 m arasında, özsermaye grubuna ait kümesler genellikle 110 ve üzeri uzunluktadır.

Çizelge 4.19 Kümes boyu (m)

Kümes Boyu	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
100 m ve altı	8	25,81	9	29,03	17	27,42
101-110 m	13	41,94	5	16,13	18	29,03
110 m ve üzeri	10	32,26	17	54,84	27	43,55
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Yüzbaşı (2012), tarafından yapılan çalışmada, incelenen kümeslerin %71’inde kümes uzunluğunun 100 m’nin altında, %28’inde 100-150 m arasında ve %1’inde ise 150 m üzerinde olduğu bildirilmiştir. Boyraz (2016), tarafından yapılan çalışmada, incelenen kümeslerde 150 m den uzun kümes olmadığı, 62,4’ünün uzunluğunun 100-150 m arasında olduğu ve 100 m den küçük kümes oranının %37,6 olduğu bildirilmiştir.

Şekil 4.5 Kümes en-boy-duvar yüksekliği ilişkisi; uşak ili ortalaması (m)

4.3.6 Duvar Yüksekliği ve Duvar Malzemesi

İşletmelerde duvar yüksekliği havalandırmanın düzgün yapılması, ısının dengeli dağılması açısından önemlidir. IPARD grubu işletmelerde duvar yüksekliği 2,3 – 3,25 m arasında değişmektedir. Duvar yüksekliği ortalaması 2,86 m olarak hesaplanmıştır. Özsermaye grubu işletmelerde ise duvar yüksekliği 2-3,25 m arasında duvar yüksekliği ortalaması 2,76 m olarak hesaplanmıştır. Kümes kapasitelerin yüksek olması göz önüne alındığında, duvar yüksekliğinin; havalandırmanın düzgün yapılabilmesi açısından yeterli olduğu gözlenmiştir.

Çizelge 4.20 Duvar yüksekliği (m)

Duvar Yüksekliği	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
2,9 ve altı	15	48,39	17	54,84	32	51,61
3 m ve üstü	16	51,61	14	45,16	30	48,39
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00
Duvar Malzemesi	N	%	N	%	N	%
Tuğla	0	0,00	4	12,90	4	6,45
Briket	28	90,32	25	80,65	53	85,49
Prefabrik	3	9,68	2	6,45	2	8,06
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Yenilmez (2005), çalışmasında, incelenen kümeslerde duvar yüksekliğinin 2 - 3,5 m arasında değiştiğini ve 2,5 m'den büyük duvar yüksekliği bulunan kümes oranını %62,9 tespit etmiştir. Yüzbaşı (2012), tarafından yapılan çalışmada, incelenen kümeslerde duvar yüksekliğinin 2,5 - 3,9 m arasında değiştiğini ve 2,5 m'den büyük duvar yüksekliği bulunan kümes oranının %71 olduğu bildirilmiştir.

Boyraz (2016) çalışmasında, Malatya ilinde incelenen kümeslerin duvar yüksekliğinin 2 - 2,25 m arasında değiştiğini, 2,25 m'den küçük duvar yüksekliğine sahip kümes oranının %19,4; duvar yüksekliği 2,25 m ve üzeri olan kümes oranını ise %80,6 olarak bildirmiştir. Çalışmamız diğer çalışmalarla benzer sonuçlar içermektedir.

4.3.7 Çatı Yalıtımı ve Çatı Örtü Malzemesi

İncelenen kümeslerin tamamında çatının yalıtımlı olduğu, IPARD grubu işletmelerde genellikle sandviç panel kullanıldığı, özsermaye grubunu oluşturan işletmelerde ise sandviç panel ile kiremit altı izocam kullanım oranının birbirine çok yakın olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.21 Çatı yalıtım malzemesi

Çatı Malzemesi	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
İzocam	1	3,23	15	48,39	16	25,80
Sandviç Panel	30	96,77	16	51,61	46	74,20
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Şekil 4.6 Çatı ve çatı yalıtımı örneği

Yüzbaşı (2012), Bandırma ilçesinde yaptığı çalışmada çatı örtü malzemesi olarak kümeslerin %92'sinde eternit, %8'inde ise Marsilya kiremidi kullanıldığını bildirmiştir. Boyraz (2016), Malatya genelinde incelediği kümeslerde %1,2 oranında kiremit, %16,8 oranında sac, %82 oranında sandviç panel kullanıldığını bildirmiştir.

4.3.8 Kümes Isıtma Sistemi

İncelenen kümeslerin tamamında, kümes ısıtmasının, kömürlü üflemlili soba ile yapıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 4.7 Kümes ısıtma sistemi örnekleri

4.3.9 Kümes Havalandırma Sistemi

Anket yapılan işletmelere ait kümeslerin tamamında, otomatik havalandırma kullanıldığı, doğal havalandırma uygulanan kümes bulunmadığı tespit edilmiştir.

Şekil 4.8 Havalandırma sistemi örnekleri

4.3.10 Hasta ve Yaralı Hayvanlar İçin İzole Alan

Kümeslerin tamamında hasta ve yaralı hayvanlar için ayrılmış izole bir alan olmadığı tespit edilmiştir. Çalışanlar, kendileri ile yaptığımız görüşmede, gün içerisinde kümesleri sürekli gözlem altında tuttuklarını, hasta ve ölmüş piliçleri kümes içerisinden vakit kaybetmeden uzaklaştırdıklarını ifade etmişlerdir.

4.3.11 Jeneratör

Kümeslerin geneli yerleşim biriminden uzakta yer aldığından, değişkenlik gösteren hava durumlarında elektrik kesintisi sık olmaktadır. IPARD grubuna işletmelerine ait kümeslerin tamamında özsermaye grubu işletmelere ait kümeslerin ise %80 oranında aydınlatma, havalandırma, yemleme ve sulama otomatik olarak yapılmaktadır. Elektrik kesintilerinde ölüm sayısının artmaması açısından incelenen kümeslerin tamamında jeneratör yer almaktadır. Jeneratörün gücü işletme kapasitesine göre değişmektedir.

4.3.12 Yemleme ve Sulama Sistemi

Yaptığımız çalışma Uşak ilinde incelediğimiz kümeslerin tamamında yemleme ve sulamanın otomatik olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Kümeslerde kullanılan yemlik ve su hattı sayısı işletme kapasitesine göre 3-6 hat olarak tespit edilmiştir.

4.3.13 Kullanılan Su Kaynağı

Çalışma yapılan işletmelerin tamamında su kaynağının, işletme arazi içerisinde açılan su kuyusundan temin edildiği tespit edilmiştir.

4.4 Yetiştiricilik

4.4.1 Etlik Piliç Genotipleri

Çalışmamızda etlik piliç olarak yetiştirilen civcivlerin genotipleri Ross, Cobb ve diğer genotipler olarak değerlendirmeye alınmıştır. İşletmelerde bulunan civcivlerin sözleşmecî firma tarafından gönderildiği, yetiştiricilerin civciv genotipi konusunda tercihte bulunmadıkları tespit edilmiştir. Çalışmamız esnasında kümeslerde bulunan genotip bilgisi; IPARD grubunda Ross genotipi %58,06; Cobb genotipi %32,26, diğer genotipler %9,68 oranında, özsermaye grubunda ise Ross genotipi %45,16, Cobb genotipi %41,94; diğer genotipler %12,90 oranında bulunmuştur. Uşak ilinde genotip bakımından yetiştirilen etlik piliçlerin IPARD grubunda ve özsermaye grubunda Ross genotipine ait etlik piliçlerin daha fazla oranda bulunduğu gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.22 Genotip bilgisi

Genotip	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Ross	18	58,06	14	45,16	32	51,61
Cobb	10	32,26	13	41,94	23	37,09
Diğer	3	9,68	4	12,90	7	11,30
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Yenilmez (2005), çalışmasında Çukurova yöresinde incelenen kümeslerde, üretimi yapılan genotipin %93,1 oranında Ross olduğunu, civcivlerin %73 oranında firma tarafından karşılandığını bildirmiştir.

4.4.2 Civcivlerin Temin Edildiği Kaynaklar

Yetiştirici beyanlarına göre, Uşak ilindeki işletmelerde etlik piliç yetiştiriciliği için civcivlerin temin edildiği kuluçkahanelerin ağırlıklı olarak 3 farklı firmaya ait kuluçkahane olduğu görülmüştür. IPARD grubu işletmelerde firma 1 in %25,81 oranında, firma 2'nin %22,58'lik oranda, firma 3'ün %16,13 oranında ve diğer firmalara ait kuluçkahanelerden ise %35,48 oranında civciv temin edildiği görülmüştür. Özsermaye grubu işletmelerinde yer alan civcivlerin temin oranları ise firma 1 %16,13; firma 2 %19,35 ve firma 3 %19,35 oranındadır diğer firmalara ait kuluçkahanelerin ise %45,16 oranda olduğu saptanmıştır. Uşak ilinde işletmelerin civciv teminleri bakımından çeşitlilik arz ettiği gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.23 Kuluçkahane bilgisi

	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Firma 1	8	25,81	5	16,13	13	20,96
Firma 2	7	22,58	6	19,35	13	20,96
Firma 3	5	16,13	6	19,35	11	17,74
Diğer firmalar	11	35,48	14	45,16	25	40,32
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.4.3 Besi Süresi

Çalışmamızda Uşak ilinde besi süresinin; her iki grupta da 40 ile 44 gün arasında değiştiği gözlemlenmiştir. IPARD grubunda yer alan işletmelerde; 40günlük besi süresinde kesim yapan işletmelerin %22,58; 41 günlük besi süresinde kesim yapan işletmelerin %29,03; 42 günlük besi süresinde kesim yapan işletmelerin %29,03; 43 günlük kesim yapan işletmelerin %9,68; 44 günlük kesim yapan işletmelerin %9,68 oranında olduğu tespit edilmiştir. IPARD grubunda etlik piliçlerin genellikle 40 - 42 günler arasında kesime gönderildiği, özsermaye grubundaki işletmelerde ise genellikle 42 - 43. günlerde kesime gönderildiği gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.24 Besi süresi (gün)

Besi Süresi	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
40 Gün	7	22,58	5	16,13	12	19,35
41 Gün	9	29,03	5	16,13	14	22,58
42 Gün	9	29,03	6	19,35	15	24,19
43 Gün	3	9,68	11	35,48	14	22,58
44 Gün	3	9,68	4	12,90	7	11,29
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Yenilmez (2005), Çukurova yöresinde yaptığı çalışmasında, incelediği kümeslerde hayvanları elde etme süresini %95 oranında 6 hafta (40-45 gün), %5 oranında ise 7 hafta (46-52 gün) olduğunu bildirmiştir.

Yeni (2012), Doğu Marmara Bölgesinde yaptığı çalışmasında, inceleme yaptığı işletmelerde ortalama besi süresinin 42 gün olduğunu bildirmiştir. Çalışmasında broyler yetiştiricilerinin, kesim yaşına karar verenin sözleşmecisi firma olduğunu, firmanın piyasa şartlarına, alıcının talep ettiği piliç ağırlığına ve teslim zamanına göre kesim yaşına karar verdiğini beyan ettiklerini bildirmiştir.

4.4.4 Üretim Dönemi

Çalışmamızda, Uşak ilinde üretim dönemleriyle ilgili olarak, IPARD grubunda yer alan işletmelerde bir yıl içerisinde 6 dönemlik yetiştiriciliğin %96,77 oranında gerçekleştiği, özsermaye grubundaki işletmelerin tamamının yıl içerisinde 6 dönem üretim yaptığı görülmüştür.

Çizelge 4.25 Üretim dönemi

Üretim Dönemi	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
6	30	96,77	31	100,00	61	98,99
7	1	3,23	0	0,00	1	1,61
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.4.5 Karartma Uygulaması

Etlik piliç yetiştiriciliğinde aydınlatmanın canlı ağırlık artışında önemli gelişmeler sağladığı bilinmektedir. Aydınlatma süresi uygulaması; ilk günlerde 24 saat aydınlatma (1-3 gün) daha sonra 23 saat aydınlık(A) 1 saatte karanlık(K) dönem şeklindedir. Penceresiz veya çevre kontrollü kümeslerde, sürekli aydınlatma (23A, 1K), sabit aydınlatma (16A, 8K), kesikli aydınlatma (24 saatlik gün boyunca belli aydınlık ve karanlık dönemlerin birbirini izlemesi şeklinde) gibi programlar uygulanabilir (Türkoğlu ve Sarıca, 2014).

Çalışmamızda işletmelerdeki aydınlatma süreleri ile ilgili olarak IPARD grubu işletmelerinde %51,61 oranında karartma uygulandığı tespit edilmiştir. Özsermaye grubunda yer alan işletmelerde ise karartma uygulanan kümes oranı %58,06 olarak hesaplanmıştır. Karartma işleminin bakıcılar tarafından gerçekleştirildiği, kümeslerde karartmaya uygun lambaların olması halinde ışığın şiddetinin azaltıldığı, uygun tesisat olması halinde ise gün içerisinde belli sürelerle karartma işleminin uygulandığı tepsi edilmiştir.

Çizelge 4.26 Karartma uygulaması

	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Karatma						
Var	19	61,29	18	58,06	37	59,68
Yok	12	38,71	13	41,94	25	40,32
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.4.6 Kullanılan Altlık Materyali

Çalışmamızda, ziyaret edilen işletmelerde altlık materyali olarak talaş veya çeltik kavuzu kullanıldığı görülmüştür. Etlik piliç yetiştiriciliğinde kullanılan altlık materyalinin gelişimi etkilediği göz önünde bulundurularak aşağıdaki değerlendirmeler tespit edilmiştir. IPARD ve özsermaye grubundaki işletmelerde talaş kullanımının çeltik kavuzuna göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.27 Altlık bilgisi

	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
Altlık Materyali						
Talaş	18	58,06	22	70,97	40	64,52
Çeltik kavuzu	13	41,94	9	29,03	22	35,48
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.4.7 Kesim Öncesi Yemden Kesme Süresi

Kesim esnasında hayvanın mide ve bağırdaklarında yemin bulunmaması, karkasa bulaşmasının önlenmesi açısından önemlidir. Sözleşmeli üretimde firmanın talebi doğrultusunda, yetiştiriciye kesim günü bildirilir ve taşıma aracı kümese gönderilir. Yaptığımız çalışmada IPARD ve özsermaye grubuna ait kümeslerde kesim öncesi yemden kesme süresi, işletmenin kesimhaneye uzaklığına göre değişmektedir.

Çalışanların anket sorularına verdiği cevaplara göre, IPARD grubu işletmelerin %48,39'unun kesimden 5 saat, %32,26'sının kesimden 6 saat, % 6,45'inde 7 saat ve %12,90'ının da kesimden 8 saat ve daha uzun süre öncesinde yemden kesme uyguladığı tespit edilmiştir. Özsermaye grubunda ise işletmelerin %22,58'inin kesimden 5 saat, %38,71'inin kesimden 6 saat, % 25,81'inde 7 saat ve %12,90'ında kesimden 8 saat ve daha fazla süre öncesinde etlik piliçleri yemden kestikleri tespit edilmiştir. Çalışanlar, etlik piliçlerin; taşıma aracına yükleneceği, yolda geçireceği ve kesim esnasında bekleyeceği süreleri de göz önüne alarak, canlının karkas verimini etkilemeyecek bir sürede yemden kestiklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 4.28 Kesim öncesi yemden kesme süresi

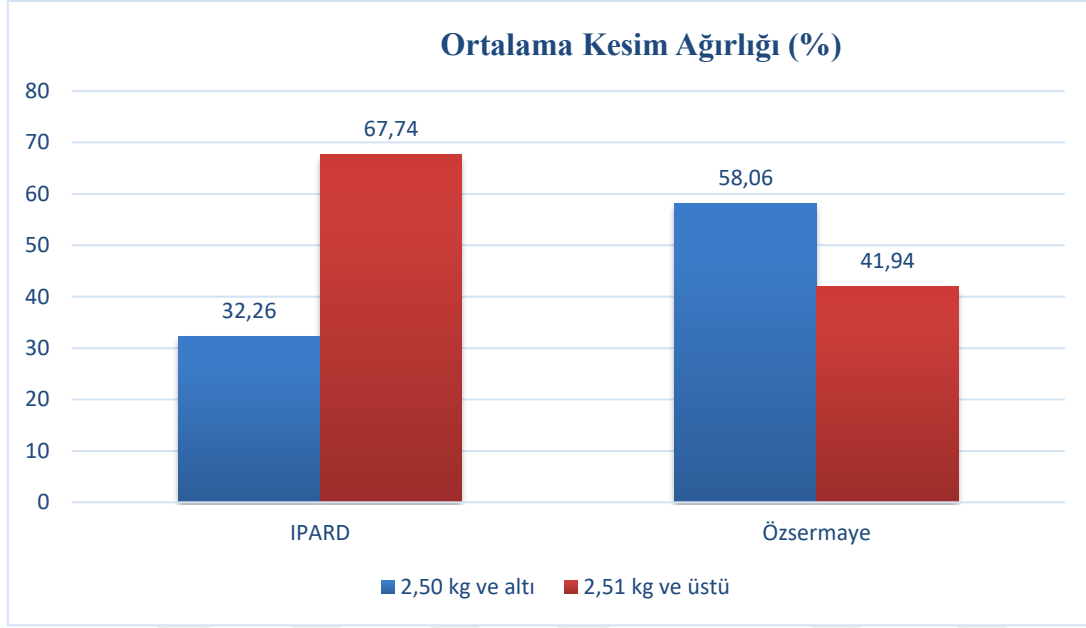
Yemden Kesme Süresi	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
5 Saat	15	48,39	7	22,58	22	35,48
6 Saat	10	32,26	12	38,71	22	35,48
7 Saat	2	6,45	8	25,81	10	16,14
8 < Saat	4	12,90	4	12,90	8	12,90
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

Yenilmez (2005), yaptığı çalışmada, işletmelerin %20,8 inde kesimden 12 saat önce, %63,5 inde kesimden 8 saat önce, %12,6'sında kesimden 6 saat önce, %2,5'inde kesimden 4 saat önce yemden kesildiğini, piyasadaki ani talep durumuna göre ise işletmelerin %0,6 sında ise canlıların yemden kesilmeden kesildiği bildirilmiştir.

4.4.8 Ortalama Kesim Ağırlığı

IPARD grubu işletmelere ait kümeslerde, besi sonu ağırlık 2,4 – 2,7 kg arasından değişmektedir. Ortalama kesim ağırlığı 2,59 kg olarak hesaplanmıştır. İşletmelerin, %32,26'sının besi sonu kesim ağırlığı 2,5 kg ve altı, %67,74'ünün ise 2,51 ve üstü

ağırlıkta kesime gittiği hesaplanmıştır. Özsermaye grubu işletmelere ait kümeslerde ağırlık 2,2- 2,8 kg arasındadır. 2,5 ve altı ağırlıkta besi sonu ağırlığı olan İşletme %58,06 oranında, 2,51 kg ve üstü ağırlığa sahip işletme oranı ise %41,94 olarak hesaplanmıştır. Özsermaye grubu işletmelere ait kümeslerde ortalama kesim ağırlığı 2,52 kg olarak hesaplanmıştır.

Şekil 4.9 Ortalama kesim ağırlığı (%)

4.4.9 Kullanılan Yem Formu

Çalışma kapsamında, sözleşmeli üretim yapan işletmelerin tamamında yemin firmadan karşılandığı ve kümeste bulunan etlik pilicin 6 haftalık besi süresinde besi haftasına göre firma tarafından temin edildiği, gönderilen yemin toz veya pelet yem olduğu bilgisi elde edilmiştir.

4.4.10 Yemlik ve Suluk Hat Sayısı

Uşak ilinde yapılan çalışmada, her iki grupta bulunan kümeslerin, kapasitelerine göre yemlik ve suluk hat sayısına sahip oldukları, yemlik hat sayısının 3-6 hat arasında, suluk hat sayısının 4-7 arasında değiştiği gözlenmiştir. Genel uygulama olarak kümeslerde suluk hat sayısı, yemlik hat sayısından 1 hat fazla olarak uygulanmıştır.

4.4.11 Kumes Yoğunluğu

Kümeşte birim alanda yetiştirilen piliç sayısına; bakıcı tecrübesi, kümes koşulları, hedef canlı ağırlık etkilidir. Birim alanda barındırılan canlı sayısının artışı ile üretimin daha ekonomik olacağı düşünülür. Çevre kontrollü kümeslerde, kümes yoğunluğunun 15-22 adet/m² veya 30-35 kg canlı ağırlık/m² olarak hesaplanabilir (Türkoğlu ve Sarıca, 2014).

Çalışmamızda kümes yoğunluğu, kümes en-boy genişliği ve kapasitesine göre metrekare alanda barındırılan etlik piliç sayısı olarak hesaplanmıştır. IPARD grubuna ait kümeslerde özsermaye grubu kümeslere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Özsermaye grubu işletmelerde kümes yoğunluğu ortalaması 16,12 adet/m² olarak hesaplanırken, IPARD grubunun ortalaması 15,92 adet/m² tespit edilmiştir.

Yenilmez (2005), çalışmasında incelediği kümeslerin %10,7'sinde birim alanda 12 ve daha az, %31,4'ünde 13-14; %39'unda 15-16; %18,9'unda 17 ve daha fazla canlı bulunduğunu bildirmiştir.

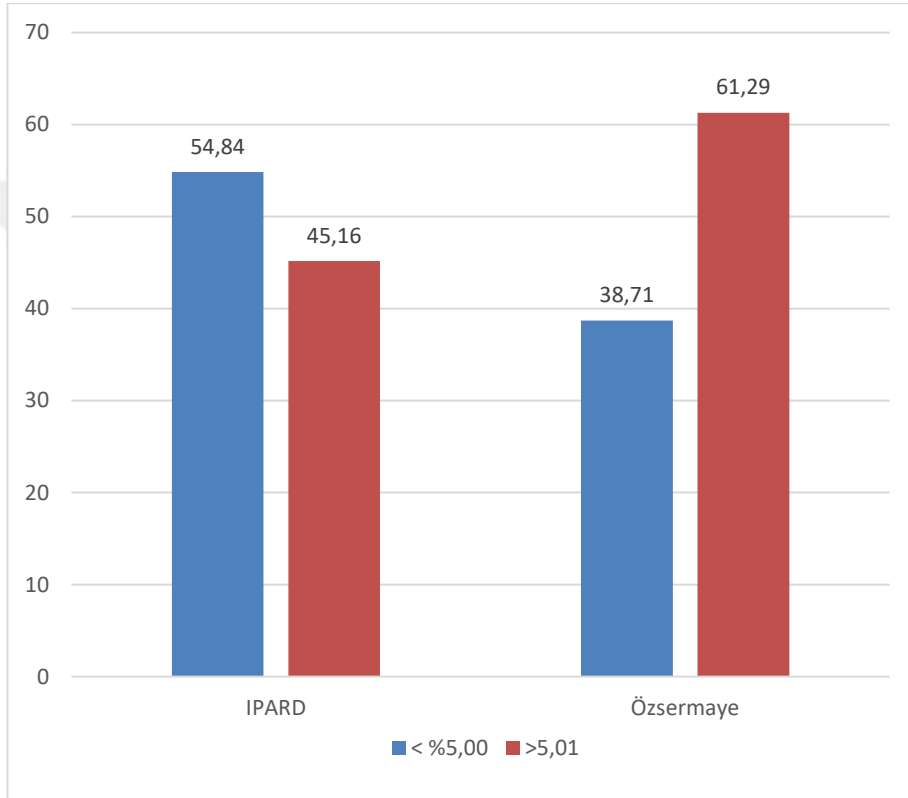
Boyraz (2016), çalışmasında incelediği kümeslerin %69,9 unda 1 m² alanda bulunan civciv sayısını 13 ve daha fazla, %30,1'inde ise 13 civcivden az olarak tespit etmiştir.

Çizelge 4.29 Kümes yoğunluğu (adet/ m²)

Kümes Yoğunluğu	IPARD Grubu		Özsermaye Grubu		Genel	
	N	%	N	%	N	%
14 ve daha az	8	25,81	8	25,81	16	25,81
15-16	13	41,93	9	29,03	22	35,48
17 ve daha fazla	10	32,26	14	45,16	24	38,71
Toplam	31	100,00	31	100,00	62	100,00

4.4.12 Ölüm Oranı

Çalışma sonucunda, IPARD grubu kümeslerde ölüm oranı %3 - %6,40 arasında, özsermaye grubu kümeslerinde ise %4 - %9 arasında değişmektedir. IPARD grubu kümeslerinin %54,84'ü %5 ve altında; %45,16'sı ise %5,01 ve üstünde ölüm oranına sahiptir. Özsermaye grubu işletmelere ait kümeslerde %5 ve altında ölüm oranı %38,71; %5,01 ve üstünde ölüm oranı görülen kümes oranı %61,29 olarak hesaplanmıştır.

Şekil 4.10 Ölüm oranı

Yenilmez (2005), çalışmasında incelediği kümeslerin %37,1'inde %2-3 oranında, %42,8'inde %4-5 oranında, %10,1'inde %6-7 oranında, %7,5'inde %8-9 oranında ve %2,5'inde %10 ve daha fazla oranda bir döneme ait ölüm oranı tespit etmiştir.

Boyras (2016), çalışmasında incelediği kümeslerin %37,1'inde %4-5 oranında, %42,8'inde %5-6 oranında ve %20,1'inde %7 ve yukarı oranda bir döneme ait ölüm oranı olduğunu bildirmiştir.

4.4.13 Ölümlerin Dönemlere Göre Dağılımı

Çalışmamızda, genellikle 40-45 gün olan besi süresi içerisinde, meydana gelen ölümlerin dönemlere dağılımı 4 dönem halinde incelenmiştir.

Buna göre;

1. Dönem; 1 – 10. günler arasını
2. Dönem; 11 – 22. günler arasını
3. Dönem; 23 – 34. günler arasını
4. Dönem; 35 – kümesten çıkış anına kadar geçen süreyi ifade etmektedir.

Bakıcı beyanlarına göre, ölümlerin dönemlere dağılımı; en yüksek 1. dönemde, daha az ölüm oranıyla 4. dönemde, en az ölüm oranı ise 2. ve 3. dönemde gerçekleşmektedir.

4.4.14 Üretimde Karşılaşılan Sorunlar

Bakıcılar tarafından, firmalardan tedarik edilen yemin, kalite olarak stabil olmaması, dönemseller olarak veya partiler arasında farklılık göstermesi ve talep edildiği anda firma tarafından zamanında gönderilmemesi üretim esnasında karşılaşılan sorun olarak beyan edilmektedir. Üretimde kullanılan makine ekipman kalitesinin yetersiz olduğu ve kalitesinin artırılması gerektiği bir diğer üretim sorunu olarak ifade edilmiştir.

Boyraz (2016), Malatya il genelinde yaptığı çalışmasında, yetiştiricilerin %87 oranında eğitim, %84,4 oranında kredi, %1,3 oranında yem ve hastalık sorunu olduğunu ifade ettiğini bildirmiştir.

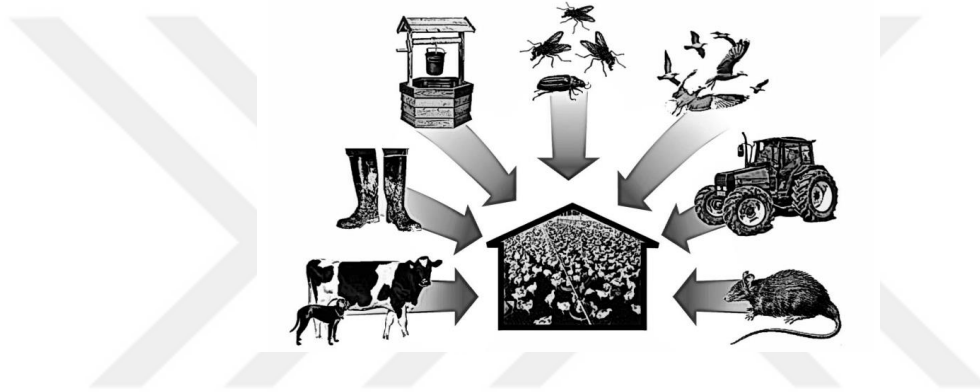
4.5 Pazarlama

Uşak ilinde, anket yapılan etlik piliç yetiştiricisi işletmelerin tamamının hepsi içeri – hepsi dışarı şeklinde sözleşmeli üretim yaptığı, sözleşmeli üretim yapılan firmaların Uşak ve çevre illerde kesimhanesi bulunan firmalar olduğu, yetiştiricilerin, ürünlerini pazarlamada sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir.

4.6 Sağlık Koruma

4.6.1 Biyogüvenlik Önlemleri

Biyogüvenlik kanatlı sağlığını tehdit eden bakteri, virüs, mantar, protozoa ve parazitlerin sebep olduğu enfeksiyöz hastalıklarla, bu hastalıkların bulaşmasında rol oynayan vektörlerin (personel, ekipman, bulaşık yem, yabani hayvan, insekt ve kemiriciler) işletmeye girişini önlemek için alınan tedbirlerin tümünü ifade eder (Anonim, 2019d).

Şekil 4.11 Biyogüvenlik tedbiri (Anonim, 2019d)

Bakıcıların ve işletmecilerin biyogüvenlik hakkında bilgisi sahibi olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin, işletme ziyaretine gelen kişilere ait araçları işletme arazisine kabul etmediği, ziyarete gelen kişilere ait kayıtların tutulduğu, kümes girişlerinde dezenfeksiyon paspasının bulunduğu tespit edilmiştir.

4.6.2 Dezenfeksiyon Çukuru

İncelenen tüm kümeslerde, kümes girişinde dezenfektan paspasının varlığı tespit edilmiştir. IPARD grubu kümeslerin tamamında işletme arazisi girişinde dezenfeksiyon çukuru mevcut iken, özsermaye grubu işletmelerde işletme girişinde dezenfeksiyon çukuru bulunanların oranı %25,81 olarak tespit edilmiştir. Yenilmez (2005) ve Boyraz (2016), farklı zaman ve farklı illerde yaptıkları çalışmalarında, incelenen kümeslerin tamamında kümes girişinde dezenfektan içeren paspasın bulunduğunu ve her üretim dönemi sonunda kümes içerisinde dezenfeksiyon işlemi yapıldığını bildirmişlerdir.

4.6.3 Kümes Dezenfeksiyon Süresi ve Materyali

İncelenen işletmelerin tamamında, üretimde kullanılan makine ekipman ve kümesin dezenfeksiyonu, her üretim dönemi sonunda, altlık materyalinin uzaklaştırılmasından sonra yapılmaktadır. Dezenfeksiyon işlemi sözleşmeci firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Firmalar dezenfeksiyon işlemi için talebe göre ekip göndermektedir. İşletmelerin dezenfeksiyon işlemleri firmalar tarafından, besi sonrasında yapılmaktadır. Kullanılan dezenfeksiyon maddesi firma tarafından belirlenmektedir.

Firma Bilgisi
Sağlık ve Ziraat Ürünleri San. Tic. Ltd. Şti.
Seri:B Sıra No: 001 9

DEZENFEKSİYON İŞLEMİ BİLGİ TAKİP FORMU

TUTANAK TARİHİ : 01.06.2019
GİRİŞ SAATI : 10.00 ÇIKIŞ SAATI: 11.30
ÜRETİCİ AD/SOYAD: İşletme Sahibi
ADRES : Altın Kaya Uşak
BÖLGE : Uşak Altın Kaya
KÜMES m²'si : 3200 m²

	Kullanılan Ürün	Ürün Miktarı	Su Miktarı
Su Hattı Dezenfeksiyonu	PVA	2	300 lt
Köpüklü Ön Yıkama Durulama	Bides ES (3 lt)		3200
Böcek İlaçlama	450 g/mic		
Dezenfeksiyon	6 p.c (8)	9 (lt)	3000 lt
Dış Alan Dezenfeksiyon	Kalcex	3 (lt)	900
Fumigasyon		2	
Silo Böcek İlaçlama	Alkacid	2	
Silo dezenfeksiyonu			

Rapor:

Dezenfeksiyonu yapan
Firma Görevlisi

Hizmeti Alan
Bakıcı veya İşletmeci

Şekil 4.12 Dezenfeksiyon belgesi örneği

4.6.4 Kullanılan Aşı ve Programlar

İşletmelerce kullanılan aşı ve programlar, firmalar tarafından gönderilmektedir ve sözleşmeci firma Veteriner Hekimi gözetiminde uygulanmaktadır.

4.6.5 Gübre Değerlendirmesi

IPARD grubu işletmelerin %38,71'inde gübre çukuru yapılmıştır. Gübre çukurunun genellikle işletmeler tarafından kullanılmadığı, işletmelerin gübreyi nakliye firmaları aracılığıyla çevre illere pazarladığı tespit edilmiştir.

İşletme Adı [REDACTED] BROİLER İŞLETMESİ
ÇİFTLİK NO: TR64 0000 [REDACTED]
GÜBRE TESLİM TUTANAĞIDIR

TARİH	ARAÇ PLAKASI	DÖKÜLEN TARLA	TESLİM ALAN	T.C KİMLİK NO	İMZA
09.02.15	35 [REDACTED] 4898	ÖDEMiS	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
07.09.15	35 [REDACTED] 4899	Bozdağ	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
21.11.15	35 [REDACTED] 4899	ÖDEMiS	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
02.02.16	35 [REDACTED] 4898	Bozdağ	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
03.04.16	35 [REDACTED] 4898	ADANA	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
02.06.16	35 [REDACTED] 4898	ÖDEMiS	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
02.06.16	35 [REDACTED] 4898	ÖDEMiS	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
02.06.16	35 [REDACTED] 4898	Bozdağ	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
02.06.16	35 [REDACTED] 4898	ÖDEMiS	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
02.06.16	35 [REDACTED] 4898	ÖDEMiS	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
22.07.16	00 00 00	00	00 Ural	00 00	[REDACTED]
22.07.16	00 00 00	00	00 Ural	00 00	[REDACTED]
22.07.16	00 00 00	00	00 Ural	00 00	[REDACTED]
22.07.16	00 00 00	ÖDEMiS	00 Ural	00 00	[REDACTED]
22.07.16	00 00 00	00	00 Ural	00 00	[REDACTED]
21.09.16	35 [REDACTED] 4898	Kula	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
21.09.16	35 [REDACTED] 4898	Saklınlı	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
21.09.16	00 00 00	Kula	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
21.09.16	00 00 00	Hızlı	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
02.12.16	00 00 00	Hızlı	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
02.12.16	00 00 00	Konya	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
02.12.16	00 00 00	Konya	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
03.02.17	00 00 00	Antalya	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
03.02.17	00 00 00	Konya	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
03.02.17	35 [REDACTED] 4898	Kula	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
03.02.17	35 [REDACTED] 4898	Manisa	Se [REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]
14.04.17		Bozdağ	Sezai Ural	00 00	[REDACTED]
14.04.17		Bozdağ	Sezai Ural	00 00	[REDACTED]
14.04.17			Sezai Ural	00 00	[REDACTED]
14.04.17			Sezai Ural	00 00	[REDACTED]

Şekil 4.13 Gübre teslim tutanağı örneği

4.6.6 Ölü Tavukların İmha Yöntemi

İncelenen işletmelerin tamamında ölü tavukların imhası için yeterli ve güvenli bir yapıları mevcuttur. IPARD destekli kümeslerin %87,10'unda ölü çukuru, %12,90 oranında ise yakma fırını kullanılmaktadır.

4.6.7 Danışmanlık Hizmeti Alınması

İşletmelerden mesleki eğitim alanlar, mesleki eğitim alanları gereği bu hizmeti almadıklarını beyan etmişlerdir. Mesleki eğitim almamış işletmelerde de sözleşmeli firma veteriner hekim tarafından hafta en az 1 defa ziyaret gerçekleştirildiğini bu sebeple, firma dışından Veteriner Hekim desteği almadıklarını beyan etmişlerdir.

4.7 IPARD Programından Memnuniyet ve Beklentiler

Çalışmamızda, işletmelerin IPARD programından genel itibariyle memnun oldukları sonucuna varılmıştır. Faydalanıcılar programdan; köy toplantısı, resmi kurum duyuruları ve/veya sosyal medya aracılığı ile haberdar olduklarını, hibe desteklerinden, yeni işletme kurmak ve işletmeleri için yemlik, suluk, otomatik silo, havalandırma, aydınlatma sistemi, jeneratör gibi tüm makine ekipmanlarını almak için yararlandıklarını ifade etmişlerdir. İşletmeciler proje hazırlık aşamasında genel olarak iş planı ve proje hazırlığı konularında danışmanlık hizmeti almışlar, makine ekipman tedarikçisi ve inşaat yüklenicisini kendi çabaları sonucunda bulmuşlardır. Her iki grup içinde işletmecilerin tamamı imkân verilmesi halinde programdan faydalanmak istediklerini beyan etmişlerdir. İşletmecilerin, geleceğe yönelik yatırım planlarında, yeni kümes inşası ve/veya kümeslerine enerji yatırımı yapmak istedikleri ortak görüş olarak ortaya çıkmıştır. Projelerini hayata geçirmek için işletmecilerin tamamı özsermayelerin yanında banka kredisine ihtiyaç duymuşlardır. İşletmeciler; yapı maliyetlerinin azalması, bankalarca uygun maddi desteğin sağlanması ve IPARD programının tekrar destek vermesi halinde yeni kümesler inşa etmeyi planlamaktadırlar.

İşletmecilere göre; IPARD programında çok fazla bilgi ve belge talep edilmekte dolayısıyla programda evrak yükü bulunmaktadır. Proje hazırlığı esnasında danışmanlık hizmeti alınması ve tedarikçi firmalar tarafından yüksek fiyatlar talep edilmesi, yatırım maliyetlerini arttırmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, IPARD programının Uşak ilinde uygulanmaya başladığı Şubat 2012'den Ocak 2016'ya kadar, Uşak ve ilçelerinde; programdan faydalanmış 31 adet etlik piliç üretim tesisi ile üretimini kendi imkânları dâhilinde gerçekleştiren diğer 31 adet etlik piliç üretim tesisi arasındaki farklılıkları tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Uşak ilinde, anket yapılan etlik piliç yetiştiricisi işletmelerin tamamının sözleşmeli üretim yaptığı, sözleşmeli üretim yapılan firmaların Uşak ve çevre illerde kesimhanesi bulunan firmalar olduğu, yetiştiricilerin, ürünlerini pazarlamada sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir.

Anket yapılan işletmelerin tamamında, işletme bünyesinde, kesimhane, damızlık kümesi, kuluçkahane, yem hazırlama ünitesinin olmadığı, yetiştiricilik için civciv, yem, aşı, ilaç, piliçlerin kesimhaneye nakliyesi ve Veteriner Hekim desteği gibi hizmetlerin firmalar tarafından gerçekleştirildiği, dolayısıyla Uşak ilindeki işletmelerin entegre işletme olmadığı sonucuna varılmıştır.

Çalışma sonucunda, Uşak ilinde etlik piliç üretimi yapan işletmelerin, üretimlerini %98,39 oranında 6 dönem halinde yaptıkları, işletmelerin %66,13'ünde besi süresinin 42 gün ve altında olduğu tespit edilmiştir. IPARD grubu kümeslerde ortalama besi ağırlığı 2,59 kg, özsermaye grubu kümeslerde ise 2,52 kg olarak hesaplanmıştır. IPARD desteğinden faydalanarak kurulan işletmelerde 42 gün ve altında besi süresi uygulayan işletme oranı %80,64 iken, özsermaye gruba ait işletmelerde bu oran %51,61 olarak hesaplanmıştır. IPARD grubu işletmelerde ölüm oranı %5,26, özsermaye grubunda ise %5,80 olarak hesaplanmıştır. IPARD grubunda bulunan işletmelerin daha kısa sürede daha fazla besi ağırlığına ulaştığı yorumu yapılabilir.

Uşak ilinde etlik piliç yetiştiricilerinin yaş ortalaması 47,77 olarak bulunmuştur. IPARD desteğinden faydalanan işletmecilerin yaş ortalaması 46,13 iken özsermaye işletmecilerin 49,42 hesaplanmıştır. IPARD programından faydalanan işletmecilerin özsermaye gruba göre daha genç oldukları sonucuna varılmıştır.

IPARD hibelerinden faydalanan işletmecilerin, %70,97'sinin etlik piliç üretimi yanında başka bir işten de kazanç elde ettikleri, özsermaye grubu işletmecilerin %83,87'sinin gelirinin sadece etlik piliç üretimi olmadığı bulunmuştur.

Çalışma yürütülen işletmecilerin eğitim düzeyi ortalamasının yüksek olduğu; yükseköğretim mezunu işletmeci oranının %40,32 olduğu tespit edilmiştir. Yükseköğretim mezuniyeti, IPARD grubu işletmecilerde %48,39 oranında hesaplanırken, özsermaye grubu işletmecilerde %32,26 oranındadır. IPARD programından faydalanan işletmecilerin eğitim düzeyi, özsermaye grubuna göre yüksek bulunmuştur. Her iki grup içinde, işletmecilerin eğitim alanlarının yüksek oranda hayvancılık alanı dışındaki programlar olduğu fakat hayvancılık alanında tecrübe sahibi oldukları ortaya çıkmıştır. Hayvancılık alanındaki tecrübelerinin genellikle, işletmecinin kendisine veya ailesine ait etlik piliç üretimi yapan kümeslerden edindikleri görülmüştür. Ailesine ait başka kümesi olan IPARD yararlanıcısının oranı %54,84 olarak hesaplanmıştır.

İşletme arazisinin genellikle işletmeciye ait arazi olduğu, arazi büyüklüğünün %41,94 oranında 6-10 da arasında değiştiği görülmüştür. IPARD yararlanıcılarında kendi arazisine yatırım yapan işletmeciler %96,77 oranında hesaplanırken, özsermaye grubu işletmecilerin %64,52 si kendi arazisini yatırım yeri olarak tercih etmektedir.

IPARD grubu işletmelerde %70,97 oranında 1 kişinin işgücünden faydalanırken, özsermaye grubunda %41,94 oranında 1 kişinin çalıştığı tespit edilmiştir. Özsermaye grubu işletmelerde kümesinde yönetici ve çalışan olarak işgücü katkısı sağlayanların oranı %25,81 iken, IPARD grubunda işletmelerde yönetici ve çalışan olarak katkı sağlayanların oranı %6,45 olarak hesaplanmıştır. IPARD grubu işletmelerin daha fazla istihdam sağladığı sonucuna varılmıştır.

Kümeslerde çalışan bakıcıların %79,03'ünün ilköğretim mezunu oldukları, IPARD tarafından desteklenen kümeslerde çalışan bakıcıların, özsermaye grubuna göre eğitim düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Her iki grup için, bakıcıların %53,22 oranında tavukçuluk deneyimi olduğu, IPARD işletmelerinde tecrübe sahibi bakıcıların %61,29 oranında daha fazla tercih edildiği tespit edilmiştir. Uşak ilinde bakıcıların tecrübe konusunda yetersiz oldukları düşünülmektedir.

İşletme kurulumunda en yakın yerleşim birimine uzaklık, IPARD grubu için %48,39 oran ile 11-15 km arası mesafede bulunurken, özsermaye grubu için %51,61'lik oran ile 0-5 km arası uzaklıktadır. Sulak alanlara uzaklıkta IPARD destekli kümesler, %51,61 oranında 11-15 km arasında mesafe kurulurken, özsermaye grubunun %58,06 oranında 6–10 km arası uzaklıkta kurulduğu tespit edilmiştir. IPARD destekli kümesler yerleşim birimi ve sulak alanlara daha uzak mesafede planlanmıştır. İşletmecilerin yatırım yeri tercihinde, ulaşım ve civciv, yem gibi hammaddelerle, kesim günü gelmiş piliçlerin nakliyesini kolaylaştırdığı gerekçesiyle ulaşım sorunu olmayan, enerji hattı güzergâhında bulunan, çevresinde kümes yoğunluğu bulunmayan, düzgün yapıdaki araziler ön plana çıkmaktadır.

İşletme bünyesinde kullanılan traktör ve diğer motorlu araçların özsermaye grubu işletmelerde daha fazla bulunduğu tespit edilmiştir. Motorlu aracı bulunmayan işletmelerin bu ihtiyaçlarını günlük kiralama olarak tedarik ettiği bilgisi edinilmiştir. Motorlu aracı bulunmayan işletmelerin geleceğe dönük yatırım planlarında, işletmelerine bu tarz makine ekipmanları almak istedikleri sonucuna varılmıştır.

Ortalama kümes kapasitesi, IPARD destekleri ile kurulan işletmelerde 26 014 canlı, özsermaye grubunda bulunan işletmelerde ise 28 314 canlı olarak tespit edilmiştir. Hayvan refahı konusunda IPARD grubu kümeslerinin, özsermaye grubuna göre daha başarılı olduğu düşünülmektedir.

Anket yapılan işletmelere ait kümeslerin tamamının çatı yalıtımlı olduğu, çatı yalıtımı olarak IPARD grubu kümeslerde %96,77 oranında, özsermaye grubu kümeslerde ise %51,61 oranında sandviç panel kullanıldığı tespit edilmiştir. Kümeslerde duvar yüksekliğinin 2,3 – 3,25 m arasında değiştiği, IPARD grubu kümeslerde ortalama 2,86 m duvar yüksekliği bulunurken, özsermaye grubunda bulunan kümeslerde ortalama 2,76 m duvar yüksekliği olduğu hesaplanmıştır. IPARD grubu kümeslerin tamamında duvarların yalıtımlı olduğu, özsermaye grubuna ait kümeslerin %12,90'inin yalıtımsız duvar olduğu gözlemlenmiştir.

Anket uygulanan işletmelere ait kümeslerin tamamında, kapasiteye göre değişen adet ve güçte otomatik havalandırma sistemi, jeneratör, kömür ile çalışan üfleli soba, yemleme ve sulama hattı bulunmaktadır. İşletmelerde su temini, işletme içerisinde bulunan su kuyusundan sağlanmaktadır.

Kümeslerin tamamında hasta ve yaralı hayvanlar için ayrılmış kümeden ayrı izole bir alan olmadığı tespit edilmiştir. Çalışanlar, kendileri ile yaptığımız görüşmede, gün içerisinde kümesleri sürekli gözlem altında tuttuklarını, hasta ve ölmüş piliçleri kümes içerisinde vakit kaybetmeden uzaklaştırdıklarını beyan etmişlerdir.

Çalışmada, kümeslerde kullanılan altlık materyali konusunda, gruplara ait belirgin farklılıklar gözlenmemiştir. İşletmeler genel itibariyle, talaş ve çeltik kavuzu kullanmaktadırlar. Uşak ilinde işletmeciler, talaş materyalini daha kolay bulunduğu gerekçesiyle tercih etmektedirler.

İşletmeciler ve bakıcılar tarafından, yetiştiricilikte kullanılan civciv tedariki konusunda sıkıntılar yaşandığı, civcivlerin nakliyesi esnasında stres oluşması ve devamında kümes içerisinde yaşanan ölüm oranının civcivlerin kümese yerleştiği ilk haftada yoğunlaştığı, Uşak ilinde kuluçkahane ve damızlık kümesi noktasında eksiklikler bulunduğu üretimde karşılaşılan sorunlar olarak beyan edilmiştir. Yine işletmeciler tarafından yem, elektrik, işçi, kömür, altlık materyali gibi üretim girdilerini oluşturan diğer etkenlerin yüksek maliyet içermesi üretimde karşılaşılan bir diğer sorun olarak paylaşılmıştır. Bakıcıların üretimde karşılaştığı sorunların başında elektrik kesintilerinin yoğun yaşanması sorunu gelmektedir. Yine bakıcılar tarafından, firmalardan tedarik edilen yemin, kalite olarak stabil olmaması, dönemsel olarak veya partiler arasında farklılık göstermesi ve talep edildiği anda firma tarafından zamanında gönderilmemesi, üretimde kullanılan makine ekipman kalitesinin yetersiz olduğu ve kalitesinin artırılması gerektiği bir diğer üretim sorunu olarak beyan edilmiştir.

Çalışmamız neticesinde, Uşak ilinde etlik piliç yetiştiriciliği konusunda, bakıcıların eğitim ve tecrübe konusunda yetersiz oldukları, tavuk yetiştiriciliği konusunda eğitim almalarının üretim verimini artırabileceği düşünülmektedir. İşletmelerde bakıcı sirkülasyonunun sürekli değiştiği, aynı işletmenin aynı bakıcıyla uzun süreler çalışmadığı, bakıcıların genelde genç olduğu ve ortalama 2-3 yılda bir işletme değiştirdikleri gözlenmiştir. Uşak ilinde damızlık kümesi, kuluçkahane ve yem ünitesi konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Firmalar tarafından civciv, yem gibi temel ihtiyaçlar zamanında karşılanamamaktadır. Bölgede yoğun yaşanan elektrik kesintilerinin, enerji tedarikinde ki yetersizlik sonucu olduğu, işletmelerin kendi elektriğini üretmesi gerektiği düşünülmektedir. İşletmelerde gübrenin, ilerleyen yıllarda

tarım sektörü için sorun olabileceği, planlı bir ve doğru gübre değerlendirilmesi ile Uşak il ekonomisine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Çalışmamızda, işletmelerin IPARD programından genel itibariyle memnun oldukları sonucuna varılmıştır. İşletmeler hibe desteklerinden, yeni işletme kurmak ve işletmeleri için gerekli makine-ekipmanları almak için yararlanmışlardır. IPARD programdan faydalanan işletmeciler proje hazırlık aşamasında genel olarak iş planı ve proje hazırlığı konularında danışmanlık hizmeti almışlar, makine ekipman ve inşaat tedarikçisini kendi çabaları sonucunda bulmuşlardır. Her iki grup içinde işletmecilerin tamamı imkân verilmesi halinde programdan faydalanmak istediklerini beyan etmişlerdir. İşletmecilerin, geleceğe yönelik yatırım planlarında, yeni kümes inşası ve/veya kümeslerine enerji yatırımı yapmak istedikleri ortak görüş olarak ortaya çıkmıştır. Projelerini hayata geçirmek için işletmecilerin tamamı öz sermayelerin yanında banka kredisine ihtiyaç duymuşlardır. İşletmeciler; yapı maliyetlerinin azalması, bankalarca uygun maddi desteğin sağlanması ve IPARD programının tekrar destek vermesi halinde yeni kümesler inşa etmeyi planlamaktadırlar.

İşletmecilere göre; IPARD programında çok fazla bilgi ve belge talep edilmekte dolayısıyla programda evrak yükü bulunmaktadır. Proje hazırlığı esnasında danışmanlık hizmeti alınması ve tedarikçi firmalar tarafından yüksek fiyatlar talep edilmesi, yatırım maliyetlerini artırmaktadır. İşletmeciler tarafından; programa başvuru ile yatırımın tamamlanması arasındaki sürenin uzun olması da yatırım maliyetlerinin artması konusunda etkili olduğu beyan edilmiştir.

İşletmeciler, IPARD programını uygulamakla yetkili görevlilerden, destek oranının artırılması; proje hazırlığı ve banka kredilerine erişimde yardımcı olunması; inşaat ve makine ekipman tedarikçisi firmalar tarafından talep edilen yüksek fiyatlar hakkında yaptırım uygulanması ve evrak yükünün azaltılmasını talep etmektedirler.

6. KAYNAKÇA

- Alkurt, K. 2010. “Bolu ili ve ilçeleri etlik piliç üretim işletmelerinde üretim dönemleri arasındaki maliyet unsurlarının incelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu. 2010
- Anonim, 2012. Türkiye Cumhuriyeti AB Bakanlığı Erişim Tarihi: 01.06.2016 <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111>
- Anonim, 2019a. “Coğrafi Yapısı” Uşak Belediyesi. Erişim Adresi: <https://www.usak.bel.tr/sayfa/cografya-yapisi/>, Erişim Tarihi 28.05.2019
- Anonim, 2019b. “Uşak Coğrafya” Uşak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Uşak Coğrafya. Erişim:01.05.2019 <https://usak.ktb.gov.tr/TR-160997/cografya.html>
- Anonim, 2019c. Uşak Valiliği. İklim. <http://www.usak.gov.tr/iklim>, Erişim: 01.05.2019
- Anonim, 2019d. Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Erişim Tarihi:01.05.2019, Erişim <https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/ilveilceleristatistik.aspx?k=A&m= USAK>
- Bayaner, A.1999. “Çorum İlinde Yumurta Tavukçuluğunun Ekonomik Analizi” Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Yayın No: 23. Ankara
- Begum, I.A. 2005. “An assessment of vertically integrated contract poultry farming: a case study in Bangladesh” International Journal of Poultry Science, 4: 167-176
- Besd-Bir, 2019a. “Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Piliç Eti Üretimi / Ayak Hariç (Bin Ton)” Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği. Sektör Bilgileri <http://www.besdbir.org/> Erişim Tarihi: 28.05.2019
- Besd-Bir, 2019b. “Türkiye Kişi Başına Kanatlı Eti Tüketimi” B Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği. <http://www.besdbir.org/> Erişim 28.05.2019
- Besd-Bir, 2019c. “Türkiye Kanatlı Eti İhracatı (Ton)” Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği. <http://www.besd-bir.org/> Erişim: 28.05.2019
- Boyraz, Ö. “Malatya ilindeki etlik piliç işletmelerinin teknik ve yapısal özellikleri” Bingöl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2016
- Bulutcu, A.B. 2015. “IPARD Programı ile ulusal kırsal kalkınma programlarının tamamlayıcılık açısından değerlendirilmesi” AB uzmanlık tezi. AB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara. 2015
- Civaner A.G., Filik G. 2013, “Hayvancılık, Balıkçılık ve Yem Endüstrisinde Entegre Tesis” VII. Ulusal Hayvan Besleme Kongresi Poster Bildirisi
- Çiçek, H. Tandoğan, M. 2007. “Türkiye’de piliç eti fiyatları ve etkili faktörler” Tavukçuluk Araştırma Dergisi, 7(1): 52-57.

- Çiçekgil, Z. 2019. “Tarım Ürünleri Piyasaları – Tavuk Eti” Tarımsal Ekonomi Ve Politika Geliştirme Enstitüsü (Tepge). Ürün No:23. Ankara 2019
- Çobanoğlu, F. 2000. “Aydın ilinde etlik piliç işletmelerinin ekonomik analizi ve pazarlama durumu” Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Aydın. 2000
- Demircan, V., Yılmaz, H., Kart, M.Ç.Ö. 2013. “Türkiye’de kanatlı et sektörünün gelişimi sorunları ve çözüm önerileri” II. Uluslararası Beyaz Et Kongresi, Sf. 98-110, Antalya. 2013
- Demirci, Ö. 2008. “Ankara’da faaliyet gösteren kimi broyler entegrasyonlarının piliç eti ürünleri pazarlama stratejilerinin piliç eti fiyatları üzerine etkisi” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- EC, 2012. European Commission. “Instrument For Pre-Accession Assistance (Ipa) Revised Multi-Annual Indicative Financial Framework For 2013” http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/miff_adopted_10-10-12_en.pdf Erişim; 28.05.2019
- Eraktan, G. 2005. “Avrupa birliği Ortak Tarım Politikası”, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, A.Ü.Ziraat Fakültesi
- Ertürk, Y.E. 2001. “Ankara ili Kızılcadamam ilçesinde köy-tür’e bağlı olarak faaliyet gösteren broiler işletmelerinin ekonomik analizi” Proje Raporu 2001-4, Yayın No:52, Ankara.
- Fidan, H., Güneş, E. 1999. “Broiler (etlik piliç) yetiştiriciliğinde işgücü kullanımı ve üretim maliyetinin belirlenmesi üzerine bir araştırma” Turkish Journal of Agriculture and Forestry, 23(Ek Sayı 2): 317-324.
- Gür, M. 1998. “Bolu ili işletmelerinde karlılık ve verimlilik analizleri”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kılınç, A. 2019. “Biyogüvenlik Ve Hastalıklardan Korunma” T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tavukculuk/Belgeler/B%C4%B0YOG%C3%9CVENL%C4%B0K%20VE%20HASTALIKLARDAN%20KORUNMA.pdf> Erişim tarihi: 28.05.2019
- Köse, B. Durmuş, İ. 2014. “Ordu ilindeki tavukçuluk işletmelerinin genel yapısı, sorunları ve çözüm önerileri” Akademik Ziraat Dergisi 3(2): 89-94, 2014.
- Krawczyk, J., Sokołowicz, Z., Ruda, M. 2005. “trends in theprofitability of broiler chicken production before and after European integration using the example of a selected farm” Annals of Animal Science, 5(2): 387-396.
- Linden, J. 2013. 2013 “Asia Produces One-Third of World's Broilers” Global Poultry Trends Erişim Adresi:<http://www.thepoultrysite.com/articles/2928/global-poultry-trends-2013-asia-produces-onethird-of-worlds-broilers> Erişim Tarihi : 28.05.2019

- Sakarya, E. 1990. "Ankara ili Kazan ilçesi broyler tavukçuluk işletmelerinde karlılık ve verimlilik analizleri" Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 37 (2): 375-398.
- Ticaret, 2017. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. "Kanatlı Et Sektörü Raporu" https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/Kanatli_Eti.pdf
Erişim Tarihi: 28.05.2019
- TKDK, 2016. TKDK Uşak İl Koordinatörlüğü. Erişim Adresi: <https://usak.tkd.gov.tr/Duyuru.aspx?Id=13010> Erişim Tarihi 08.02.2016
- TKDK. 2014. Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD). "Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım. Başvuru Çağrı Rehberi V 3.3" 2014
- TUİK, 2019. Türkiye İstatistik Kurumu. "İstatistik Göstergeler" <http://www.tuik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 28.05.2019
- Tuncer, D. 2019. "Tavuk Etinin Besin Değeri ve Geçmişten Günümüze Lezzet Gerçeği" http://www.sagliklitavuk.org/assets/userfiles/files/uzmanlardan/Tavuk_Etinin_Besin_Değeri_ve_Gecmisten_Gunumuze_Lezzet_Gercegi.pdf
Erişim Tarihi: 28.05.2019)
- Türkoğlu M., Sarıca M., 2014. "Tavukçuluk Bilimi, Yetiştirme, Besleme, Hastalıklar" 4. Basım, Editörler: M. Türkoğlu ve M. Sarıca, Bey Ofset Matbaacılık, 671 s., Ankara, 2014.
- Türkyılmaz, M.K. 2006. "Aydın ili broyler işletmelerinin yapısal ve teknik durumu üzerine bir araştırma" Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 17(1-2): 65-69.
- Uşak, 2018. Uşak İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü. "Kanatlı İşletmeleri Faaliyet Raporu" Uşak 2018
- Yeni, A. 2012. "Türkiye broyler sektöründe üretim kümeslerinin ekonomik yapısı ve etkinlik analizi: Doğu Marmara bölgesi örneği". Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 2012
- Yeni, A., Dağdemir, V. 2011. "Erzurum ili Aşkale ve Ilıca ilçelerinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinde etlik piliç (broiler) üretim dalının maliyet ve pazarlama durumu" Alınları Zirai Bilimler Dergisi, 20(1): 1-8.
- Yenilmez, F. 2005. "Çukurova yöresindeki (Adana ve İçel illerindeki) broiler ve yumurta tavuğu işletmelerinin yetiştiricilik, teknik ve yapısal özellikleri üzerine bir araştırma". Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zooteknik Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana, 2005.
- Yüzbaşı, Ş. 2012. "Bandırma ilçesi kasaplık piliç işletmelerinin yapısal ve fonksiyonel özellikleri". Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2012.

EK-1 Anket Formu

A DEMOGRAFİK VE SOSYOEKONOMİK YAPI

1) İşletme sahibi eğitimi durumu			
A) Okur Yazar	B) İlköğretim	C) Ortaöğretim	D)Yükseköğrenim
2) Mesleki anlamda eğitim almışsa eğitim alanı			
A) Mesleki Eğitim Almadım		B) Mesleki Eğitim Alanım...	
3) İşletme sahibi yaşı:			
4) İşletme sahibi Çiftçilik/Hayvancılık hakkında deneyimi		A) Yok	B)Var(...)
5) İşletme sahibinin başka bir işle meşguliyeti		A) Yok	B)Var(...)
6) İşletme Sahibinin tavukçuluk ile ilgili deneyimi		A) Yok	B)Var(...)
7) İşletme sahibinin veya ailesinin başka kümesi var mı?		A) Yok	B)Var(...)
8) İşletme arazisinin mülkiyet hakkı?	A)Kendi Arazim	B)Kiralık	C) Diğer
9) İşletmenin Arazi varlığı	...da		
10) İşletmede Çalışan Sayısı:	...Kişi		
11) İşletmelerde iş gücünün cinsiyet dağılımı:	...Erkek	...Kadın	
12) Çalışanların eğitim durumu			
A) Okur Yazar	B) İlköğretim	C) Ortaöğretim	D) Yükseköğrenim
13) Çalışanların tavukçuluk ile ilgili deneyimi		A) Yok	B) Var(...)

B) İŞLETME ÖZELLİKLERİ

14) Entegre bir işletme:	A) Evet	B)Hayır (...)
15) Sözleşmeli işletme:	A) Evet	B)Hayır (...)
16) Yetiştirme Şekli		
17) İşletmede bulunan motorlu araçlar		
18) İşletmede bulunan işçi sayısı:	... Kişi	
19) Bakıcı evi var mı?	A) Yok	B) Var(...) M ²
20) İdare Binası var mı?	A) Yok	B) Var(...) M ²

21) Yem Ünitesi var mı?	A) Yok	B) Var(...)
22) Silo yönetim sistemi var mı?	A) Yok	B) Var(...)
23) Kuluçkahane var mı?	A) Yok	B) Var(...)
24) Damızlık Kümesi var mı?	A) Yok	B) Var(...)
25) Kesimhane var mı?	A) Yok	B) Var(...)
26) En Yakın Yerleşim Yerine Olan Uzaklığı:	...Km	
27) En Yakın Kesimhaneye Olan Uzaklığı:	...Km	
28) En Yakın Su Kaynaklarına Olan Uzaklığı:	...Km	
29) Yatırım yeri tercihinde dikkat ettiğiniz/etkili olan hususlar:		
•		
•		

C) KÜMES ÖZELLİKLERİ

30) Kapasite:	...		
31) Kümes Yönü:			
32) Kümes Eni:	...		
33) Kümes Boyu:			
34) Çatı Yalıtımı var mı?	A) Yok	B) Var	
35) Çatı örtü malzemesi			
36) Kümes ısıtma sistemi			
37) Duvar malzemesi			
A) Tuğla	B) Briket	C) Prefabrik Yapı	D) Diğer...
38) Duvar yüksekliği:	... M		
39) Kümes katı var mı?	A) Yok	B) Var(...)	
40) Kümes Havalandırma Sistemi	A) Yok	B) Var	
41) Hasta ve yaralıları için izole bir alan var mı?	A) Yok	B) Var	
42) Jeneratör var mı?	A) Yok	B) Var	
43) Yemleme sistemi var mı?	A) Yok	B) Var	

44) Sulama sistemi var mı?	A) Yok	B) Var
45) Kullanılan su kaynağı nedir?	Çeşme	Kuyu Diğer

D) YETİŞTİRİCİLİK

46) Kullanılan Genotip nedir?	...		
47) Cıvcıvlerin temin edildiği yer:			
48) Besi süresi:	... Gün		
49) Üretim Dönemi (1 yılda üretim dönemi)			
50) Aydınlatma süresi:			
51) Kullanılan altlık materyali			
52) Kesim öncesi yemden kesme süresi			
53) Ortalama kesim ağırlığı:			
54) Kullanılan yem formu	A)Pelet	B) Toz	C) Diğer
55) Yemlik hat sayısı:			
56) Suluk hat sayısı:			
57) Kümes Yoğunluğu:			
58) Ölüm Oranı:			
59) Ölümlerin dönemlere göre dağılımı			
60) Üretimde karşılaşılan başlıca sorunlar nelerdir?	<ul style="list-style-type: none"> • • 		

E) PAZARLAMA

61) Ürün pazarlama yöntemi	
62) Ürün satılan iller	
63) Çalıştığınız entegre firma hangisi	

F) SAĞLIK KORUMA

64) Biyogüvenlik önlemleri hakkında bilginiz var mı?	A) Yok	B) Var	
65) Kümes girişinde dezenfeksiyon çukuru var mı?	A) Yok	B) Var	
66) Kümes dezenfeksiyonu materyali nedir?	...		
67) Kullanılan alet ve ekipmanların dezenfeksiyon süresi nedir?	A) Günlük	B) Haftalık	C)Dönemlik D) Yıllık

68) Kullanılan aşılar ve programları nelerdir? • •		
69) Gübre değerlendirilmesi	A) Yok	B) Var
70) Ölü tavukların imha yöntemi		
71) Danışmanlık hizmeti (Veteriner hekim yardımı) alıyor musunuz? G) IPARD		
72) Hibe programı hakkında nereden bilgi aldınız? Sosyal Medya TV-Radyo-Gazete Köy Toplantısı Afiş - Broşür vb. Diğer (...)		
73) IPARD programından hangi amaçla faydalandınız? Yapım İş Makine Ekipman Yeni Tesis Modernizasyon		
74) IPARD programından toplam kaç makine ekipman alımı gerçekleştirdiniz? • •		
75) Proje hazırlık aşamasında yardım aldınız mı? a)Evet b) Hayır		
76) Aldığınız yardımın konusu ne yönde olduğu Proje Hazırlığı İş Planı Hazırlığı Tedarikçi Bulma Mali Danışmanlık Hepsini		
77) IPARD programından Tekrar yararlanmak ister misiniz? a) Evet b) Hayır		
78) IPARD programına tekrar başvurmanız hangi amaçla olurdu? • •		
79) Geleceğe dair Kümesinize ait yatırım planınız var mı? A) Yok B) Kapasite Artırımı C) Makine Ekipman Yenilemesi		
80) IPARD programından memnun kaldınız mı? A) Evet B) Hayır		
81) IPARD programı için gerekli finansman desteğini nasıl sağladınız?		
82) IPARD programından beklentileriniz nedir ve ne ölçüde karşılanmıştır?		
83) Sizce IPARD programı hakkında iyileştirilmesi gerekenler var mı?		

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı Adı : ÖLMEZ, Özkan
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 26.09.1984- İlyaslı Köyü/UŞAK
Medeni Hali : Evli
GSM : 0 505 500 89 45
İş Tel : 0 (276) 224 55 52 / 9770
E-mail : ozkaanolmez@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet
Y.Lisans	Uşak Üniversitesi Fen Bil. Ens. /Zootečni ABD
Lisans	Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi	2012
Lisans	Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi	2009
Lise	Uşak Orhan Deniz Anadolu Lisesi	2002

MESLEKİ DENEYİMİ

Yıl	Yer	Görev
2015-...	TKDK Uşak İl Koordinatörlüğü	Uzman
2012-2015	TKDK Ardahan İl Koordinatörlüğü	Uzman
2010-2012	Eşme İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü /Uşak	Veteriner Hekim

Yabancı Dil İngilizce